

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Návrh programu environmentální výchovy pro děti předškolního a mladšího školního věku.

Bakalářská práce

Studijní program: B7505 – Vychovatelství
Studijní obor: 7505R004 – Pedagogika volného času
Autor práce: **Jana Zajícová**
Vedoucí práce: doc. PhDr. Jan Činčera, Ph.D.

TECHNICAL UNIVERSITY OF LIBEREC
Faculty of Science, Humanities
and Education

The Project of an Early Childhood Environmental Education Program

Bachelor thesis

Study programme: B7505 – Education in Leisure Time
Study branch: 7505R004 – Education in Leisure Time
Author: **Jana Zajícová**
Supervisor: doc. PhDr. Jan Činčera, Ph.D.

Tento list nahradte
originálem zadání.

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala všem rodičům i dětem za jejich účast na programu, který se stal podkladem této bakalářské práce.

Poděkování patří také pracovníkům Ekocentra Zahrada v Mladé Boleslavi, Mgr. Martině Kotlabové a Mgr. Janu Cindrovi za jejich obrovskou podporu při přípravě programu, jejich rady a zkušenosti, kterých si velice cením, a za nová přátelství a dobrodružství při realizaci programu.

Děkuji také svým dětem a rodičům za jejich podporu a inspiraci při tvorbě bakalářské práce. Zejména pak dceři Kateřině, která mi byla neocenitelným partnerem v průběhu celého studia.

Zvláštní poděkování patří doc. PhDr. Janu Činčerovi za jeho neutuchající podporu, trpělivost a vstřícnost, za odborné rady a vedení při tvorbě mé práce.

Anotace:

Tato bakalářská práce prezentuje návrh vícedenního programu environmentální výchovy pro rodiče s dětmi předškolního věku, který je zařazen do pobytové nabídky penzionu Chata v Zákoutí v Harrachově. Teoretická část popisuje vývoj vztahu, přínosy a možnosti formování kontaktu dítěte s přírodním prostředím. V programové části jsou představeny konkrétní pedagogické metody rozvíjející environmentální senzitivitu a zkušenosti s přípravou a uváděním podobných programů. Závěrečná část obsahuje hodnocení úspěšnosti programu a jeho přínos pro účastníky pobytu.

Klíčová slova:

Předškolní dítě, volná hra, environmentální senzitivita, zážitková pedagogika, vztah k přírodě, pobytový program, uvádění programu

Annotation:

This bachelor thesis presents the proposal of a multi-day programme of environmental education for parents with preschool children. The programme takes place in Chata v Zákoutí in Harrachov. The theoretical part describes the development of relationship, benefits and possibilities of forming the child's contact with the natural environment.

In the programme section there are presented specific pedagogical methods that develop environmental sensitivity, the experience with the preparation and the introduction of similar programmes.

In the last part the evaluation of the success of the program and its contribution to the participants is presented.

Key words:

Pre-school child, free play, environmental sensitivity, experience pedagogy, relationship to nature, overnight programme, programme presentation

Obsah

1	Cíle environmentální výchovy a její zakotvení v českém prostředí . 11	
1.1	Pojmy..... 11	
1.2	Environmentální výchova v předškolním vzdělávání 11	
2	Kontakt dítěte s přírodním prostředím 15	
2.1	Vývoj vztahu dítěte k přírodnímu prostředí 15	
2.2	Porozumění vztahům lidí k přírodě a životnímu prostředí 18	
2.3	Přínosy kontaktu dítěte s přírodou..... 20	
2.4	Formování..... 21	
3	Cíl programu..... 23	
3.1	Individuální cíle..... 24	
3.2	Metodika programu 25	
3.3	Popis programu..... 28	
3.4	Evaluace programu 32	
3.4.1	Metodika evaluace 32	
3.4.2	Pozorování programu 46	
3.4.3	Hodnocení přínosu programu rodiči 49	
4	Diskuze 51	
5	Závěr..... 53	
6	Citovaná literatura 54	

Seznam obrázků

Obrázek 1 Chýška, komunitní pokoj.....	23
Obrázek 2 Příroda je bezpečné prostředí pro hru	24
Obrázek 3 Práce s přírodním materiálem.....	25
Obrázek 4 Putování za vodní vílou	25
Obrázek 5 Nadšený badatel.....	26
Obrázek 6 Noční procházka	28
Obrázek 7 Na vodní hladině.....	45
Obrázek 8 Křížovka ke kvízu.....	61

Seznam tabulek

Tabulka 1 Vzdělávací cíle RVP předškolního vzdělávání	12
Tabulka 2 Seznam účastníků pobytu.....	46

Seznam použitých zkratk

EV	Environmentální výchova
RVP	Rámcový vzdělávací plán
ŠVP	Školský vzdělávací plán
NÚV	Národní ústav pro vzdělávání
PV	Předškolní vzdělávání
NAAEE	North American Association for Environmental Education
ASCD	Association for Supervision and Curriculum, Development

Úvod

Námětem této bakalářské práce je příprava programu pro rodiče s dětmi předškolního věku, vybrala jsem si ho s ohledem na cíl, s jakým jsem se rozhodla studovat tento obor.

Bydlím a pracuji v penzionu, a našimi nejčastějšími klienty jsou právě rodiny s malými dětmi. V zimním období využívají jako program pobytu docházku do lyžařské školy, v létě je hlavním bodem zájmu tenis na přilehlých kurtech. Jarní a podzimní termíny pobytů zůstávaly méně obsazené.

Zkusila jsem tedy vytvořit programovou nabídku pro naši cílovou skupinu klientů, která by zahrnovala aktivní využití volného času v přírodním prostředí.

1 CÍLE ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVY A JEJÍ ZAKOTVENÍ V ČESKÉM PROSTŘEDÍ

1.1 POJMY

Na konferenci Mezinárodní unie ochránců přírody v r. 1947 se poprvé objevil pojem Environmentální výchova (EV), o 30 let později, na První mezinárodní konferenci o EV v Tbilisi, byly deklarovány cíle EV.

- posílit naše vědomí a porozumění ekonomické, sociální a ekologické provázanosti v městských i venkovských oblastech;
- poskytnout každému příležitost dosáhnout znalostí, hodnot, názorů, odpovědnosti a dovednosti k ochraně a zlepšování životního prostředí;
- tvořit nové vzorce chování jednotlivců, skupin i společnosti jako celku vstřícné k životnímu prostředí.“ (Tbilisi Declaration 1977 in Činčera 2007, s.12)

Relativně novému termínu – environmentální výchova, v českém prostředí předcházela poměrně dlouhý vývoj. Od výchovy k ochraně přírody, poté výchovy k ochraně přírody a péči o životní prostředí, vycházející z anglického environmental education, k ekologické či globální výchově až po environmentální výchovu. Podle Jančaříkové (2010, s. 9) ani tento termín dosud není definitivní a stále častěji je užíván pojem výchova k udržitelnému rozvoji.

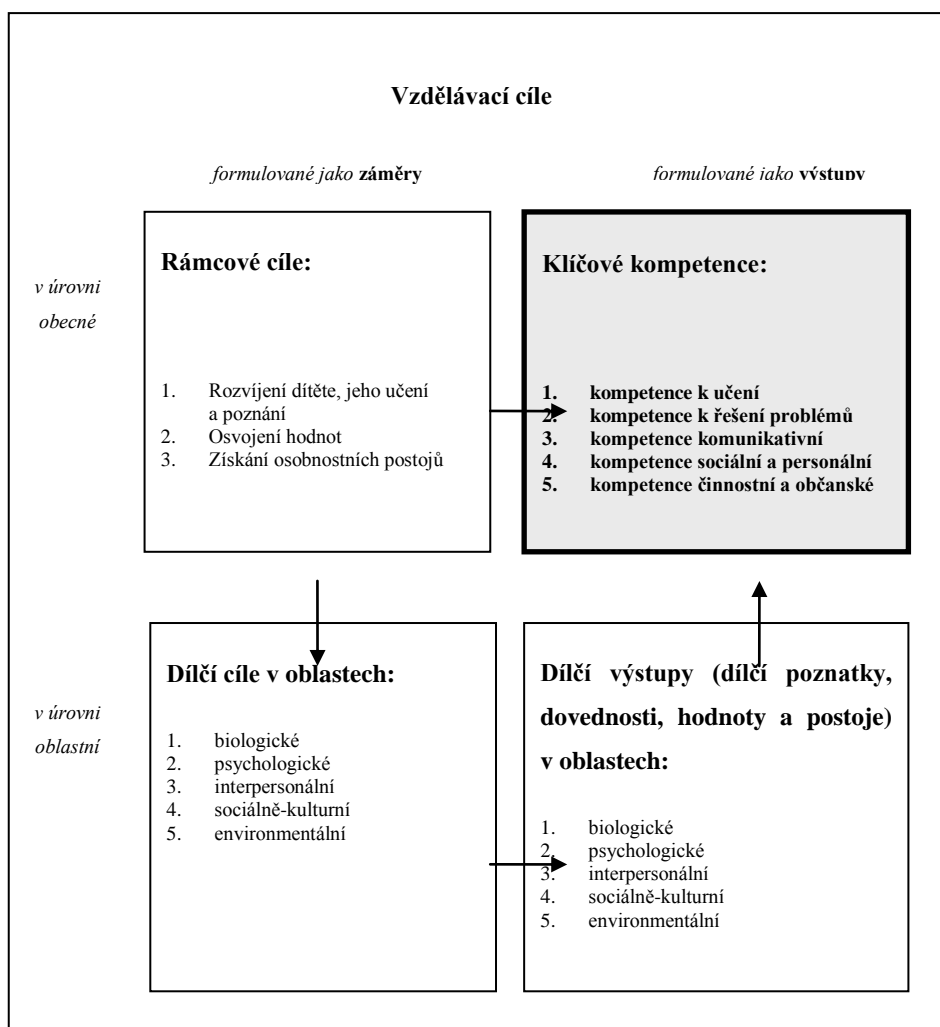
1.2 ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA V PŘEDŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

V českém prostředí se environmentální výchova realizuje ve školním prostředí výchovy a vzdělávání. Pro oblast formálního vzdělávání je klíčové zakotvení do kurikulárních dokumentů vymezených v rámci Národního programu vzdělávání, který je vymezen jako celek. Rámcové

vzdělávací programy (dále jen RVP) pak vymezují závazné rámce vzdělávání v předškolním, základním a středním vzdělávání. Jednotlivé školy uskutečňují vzdělávání podle vlastních školních vzdělávacích plánů (dále jen ŠVP).

Vzdělávání v předškolních institucích by mělo vhodně podporovat a doplňovat výchovu v rodině, ve vzájemné provázanosti zajistit prostředí s dostatkem podnětů pro rozvoj a učení. Předškolní vzdělávání by mělo připravovat děti k dalšímu vzdělávání s maximálním ohledem na jeho individuální rozvojové možnosti.

RVP předškolního vzdělávání má čtyři cílové kategorie, cíle v podobě záměrů a cíle v podobě výstupů, na úrovni obecné a oblastní.

Tabulka 1 Vzdělávací cíle RVP předškolního vzdělávání

Legenda: Obecné záměry vzdělávání jsou vyjádřeny pomocí rámcových cílů, výstupy pak v podobě klíčových kompetencí. Rámcové cíle se promítají do pěti vzdělávacích oblastí a získávají podobu cílů dílčích. Jejich průběžné naplňování směřuje k dosahování dílčích kompetencí, které jsou základem pro postupné budování kompetencí klíčových. (NÚV 2017, s. 9)

Pracovní skupina pedagogů mateřských škol, zástupců české školní inspekce, Národního ústavu vzdělávání, Pedagogické fakulty UK a dalších odborníků konkretizovala očekávané výstupy a zapracovala do nich i výsledky diskuse Metodického portálu www.rvp.cz a jako Konkretizované očekávané výstupy RVP PV tak nabídla pedagogům MŠ přehled o tom, co mají děti na konci předškolního vzdělávání zvládat. Na čtené požadavky rodičů dětí nastupujících do první třídy základní školy byl vypracován materiál s informacemi o tom, co mají jejich děti v tomto věku zvládat. Dokument obsahuje výchovné vzdělávací předpoklady s ohledem na nerovnoměrné zrání dítěte a s tím, že stačí se těmito parametry přiblížit.

S očekávanými předpoklady ve vzdělávací oblasti Dítě a svět pracuji v připraveném programu a nabízím tak rodičům možnost se s těmito údaji v neformálním prostředí seznámit.

V environmentální oblasti předškolního vzdělávání je zahrnuto vytváření základního povědomí o okolním světě a dění v něm, o vlivu člověka na životní prostředí. V předškolním věku je prozatím vhodné vztahovat informace k událostem v nejbližším okolí tak, aby dítě bylo schopné chápat souvislosti. Vytvářet vztah dítěte k prostředí a místu, které ho obklopuje, ke kultuře, technickému vývoji, k přírodě, seznamovat ho s neustále probíhající proměnou způsobenou lidskou činností, jež může životní prostředí chránit a zlepšovat, ale i poškozovat a ničit. Rozvíjet úctu k životu, schopnost přizpůsobit se podmínkám vnějšího prostředí.

Vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, se živou a neživou přírodou, lidmi, společností, planetou Zemí (NÚV 2017, s. 28)

V zahraničí zkoumala vědci označené bílé místo ve výchově k udržitelnému rozvoji Davisová. (Jančaříková, et al. 2012, s. 3) Pomocí analytických metod v nalezených článcích vyhodnotila, že většina z nich se věnuje studiu vztahů a vzdělávání se v přírodě, dále že pobyt v přírodě posiluje zdraví nebo schopnost spolupráce a snižuje výskyt kriminality nebo tomu, zda si děti tato environmentální témata uvědomují. Nenalezla ovšem ucelenou koncepci environmentálního vzdělávání v předškolním věku. Ve své práci ovšem nezmiňuje Environmentální program pro rané dětství – zásady pro dokonalost, program, který o rok později vydala Severoamerická asociace pro environmentální vzdělávání. Environmentální program pro rané dětství – zásady pro dokonalost, je součástí série dokumentů publikovaných jako součást Národního projektu pro excelentní environmentální vzdělávání. Zásady NAAEE (North American Association for Environmental Education) zahrnují doporučení pro kvalitní realizaci ekologických výukových programů pro děti (od narození až do věku osmi let, nejvíce jich je pro věk tři až šest let). (Jančaříková a další, 2012 s. 4).

Program vytyčuje šest klíčových oblastí: Filozofie programu, Vývojově vhodné postupy, Hra a objevování, Rámcový program environmentálního učení, Místa a prostory, Příprava pedagoga. Pro každou z těchto oblastí jsou uvedeny zásady, každá zásada je doprovázen několika ukazateli ve smyslu „Co je třeba hledat.“ (Jančaříková, et al., 2012 s. 4).

2.1 VÝVOJ VZTAHU DÍTĚTE K PŘÍRODNÍMU PROSTŘENÍ

Vliv na vývoj vztahu dítěte k přírodě, může mít již prenatální věk. Dítě vnímá příznivé prostředí souladu s okolím, stejně tak i stres či úzkost. Podle teoretických i empirických prací má mimořádný vliv na vývoj osobnosti také průběh porodu, je důležité, jak porod prožívá matka, a zda čas bezprostředně po porodu stráví společně, stejně tak, jak je to v přírodě přirozené. (Krajhanzl 2013, s.2)

Období raného dětství se rozděluje do čtyř období charakterizovaných duševním vývojem dítěte. U novorozence (do 2 měsíců) se rozvíjí elementární čítí a probouzí emocionalita, dítě začíná reagovat na kontakty s prostředím a dostatečná rodičovská péče předchází případným vývojovým potížím. V kojeneckém věku (2 – 12 měsíců) dochází k rozvoji orientace, sebeuvědomování a prožívání v interakci s vnějším prostředím. Vnímá vlastní subjektivní zážitky, manipuluje s předměty, vnímá tvary a prostor. Dítě ve věku 1 – 3 let je nazýváno batoletem, a je typické neúnavným prozkoumáváním okolí, rozvojem motorických dovedností a uvědomováním si vlastního já, jehož charakteristickým projevem je vzdor. Od poloviny tohoto období děti pozorují a napodobují dospělé, upřednostňují hry s námětem před dříve převládajícími hrami sloužícími k procvičování manipulace s předměty. Předškolní věk (4–6 let) charakterizuje zvýšený růst jedince, zlepšování hrubé motoriky a rozvoji pohybových dovedností. Ke konci období dochází k výraznému zlepšení také jemné motoriky, kreslení, vystřihování, zavazování. (Říčan 2010, s 143)

Vývojová období v dětství jsou charakterizována jistými limity, abychom mohli úspěšně rozvíjet vztah dětí k přírodě a životnímu prostředí, je nutné jim porozumět. Krajhanzl (2013, s. 1) doporučuje využít správné předpoklady ve správný moment.

Období od čtvrtého roku po nástup do školy je nazýváno předškolním věkem, věkem iniciativy s potřebou neustálé aktivity. Děti neúnavně prozkoumávají okolí, nebo nadšeně pozorují svět kolem ze svých tajných skrýší. Zvídavými dotazy na cokoli a opakovaným „Proč?“ zahrnují doprovázející osoby, rodiče, sourozence a blízké okolí, ti všichni svým přístupem k potřebám dítěte utváří základní rysy jeho osobnosti. Krajhanzl (2013, s. 2) shrnuje ve své knize poznatky mnoha autorů, zmiňuje, jak z malého spokojeného človíčka může v podporujícím prostředí vyrůst šťastné a sebevědomé dítě, později úspěšný dospělý, vědomý si svých hodnot. Naopak, pokud je život jedince doprovázen citovou deprivací, nespokojováním základních potřeb v celkově neutěšeném prostředí, je velmi pravděpodobné, že bude dítě v dospělosti nevyrovnaným jedincem, nahrazujícím své sebevědomí obklopováním se „dokonalými věcmi“, dost možná bude hledat štěstí rozumem v „perfektně“ fungujících vztazích a bude mu cizí jakýkoliv spontánní projev a přirozené jednání. Tito lidé snadno podléhají klamným reklamám a módním vlnám, bez ohledu na přírodní svět ztrácí pojem o křehkosti životního prostředí. Říčan (2010, s. 170) popisuje vývojový úkol stadia iniciativy jako vytvoření iniciativnosti – trvalé vlastnosti regulované svědomím.

Vnímání přírody dítětem se v období raného dětství vyvíjí a prochází několika obdobími, ty se od sebe odlišují právě vztahem k přírodě kolem. V období dominance je příroda dětem příjemná a zajímá je, mají potřebu ji ovládat. Ke hrám upřednostňují otevřený prostor, raději louku, než temný les, kde mají vše potřebné dostatečně pod kontrolou. Období kolem 4. – 5. roku, děti rozvíjejí empatické vztahy, vnímají zvířátka jako citlivé bytosti, kterým není správné ubližovat a snaží se je uchránit odnesením domů, do světa, který vnímají jako bezpečné prostředí pro sebe. Často nachází zvířecího spojence, se kterým se identifikují, a tento imaginární kamarád je provází při hrách, staví domečky a skrýše, hraním na „jako“ napodobují svět dospělých, zrcadlí modely chování dospělých, otisk který utkvěl v jejich paměti.

Vztah k přírodě je u dětí v tomto věku v podstatě pozitivní, ale není to pravidlo. Děti ve volné přírodě mohou narazit na zvířata, pavouky,

brouky, bodavý hmyz a tak podobně, která nemají rády, zejména malé děti, může jít o vztah vrozený nebo naučený. (Činčera 2013, s. 64) Ohrožení může působit také ztráta orientace v terénu či obava ze setkání se zlými lidmi. (Emmons, Rickinson in Činčera 2013, s. 68) Vztah lásky či strachu z přírody popisuje Jančaříková (2015, s. 82): „*Koncept boifilie¹ a biofobie² se snaží uchopit různý přístup dětí a žáků k přírodě.*“

Wilke (in Jančaříková 2015, s. 82) popisuje emoční stránku vztahu k přírodě, tedy citlivost k živým tvorům i ke krajině, jako osobnostní složku charakteru – environmentální senzitivitu, kterou definuje nejen potřeba poznávat, objevovat zákonitosti, nebo jen touha nerušeně pozorovat, je to také schopnost uvědomění si potřeby péče a ochrany přírody před poškozením a následného přírodě prospěšného aktivního jednání.

---

¹ *Biofilie je definována jako láska či přilnavost k přírodě a ke všemu živému. Biofilii definují odborníci (Kahn, 1997; Kellert a Wilson, 1993 in Franěk, 2000) jako biologicky vrozenou dispoziční člověka, na jejímž základě se buduje pozitivní vztah k živé i neživé přírodě a která vytváří potřebu být v těsném kontaktu s přírodou. (Jančaříková 2015, s. 82)*

² *Biofobie je definována jako strach z přírody a všeho živého. Biofobie se může pohybovat od prostého pocitu nepohodlí v přírodě až po aktivní opovrhování toho, co není člověkem vytvořené, upravené či kontrolované. Biofobie se může projevit i tím způsobem, že člověk považuje přírodu jen za pouhý zdroj, s kterým může volně disponovat. (Jančaříková 2015, s. 82)*

2.2 POROZUMĚNÍ VZTAHŮM LIDÍ K PŘÍRODĚ A ŽIVOTNÍMU PROSTŘEDÍ

Předmětem řady výzkumů se stala široká škála vztahů k přírodě, někteří autoři ji chápou jako samostatnou oblast, kterou lze zkoumat, jiní autoři navrhuji vztah k přírodě kategorizovat a zkoumat každou část zvlášť. Například Krajhanzl (2014, s. 6) ve své knize popisuje pět modelů úrovně potřeby kontaktu s přírodou.

Různí lidé mohou mít rozdílnou úroveň potřeby kontaktu s přírodou, někteří tráví v přírodě maximální možné množství času, pobyt mimo ní si nahrazují přizpůsobením prostředí, které je obklopuje. Ve svém bytě i zaměstnání se obklopují rostlinami, fotografiemi a plakáty přírody, jejich monitory zdobí motivy s přírodními prvky. Jiní chodí do přírody pouze tehdy, pokud je to nezbytně nutné.

Lidé s tělesnými, emočními i intelektovými schopnostmi vyvinutými pro pobyt v přírodě a s vysokou schopností adaptace na přírodní podmínky si čas v přírodě v pohodě užívají, jiní i přes nejmodernější vybavení outdoorovým oblečením, budou ve stejném prostředí pociťovat neklid a nepohodlí.

Vnímáním detailů barev i zvuků zcela pohlacen rozmanitostí přírody se v čase ztratí člověk s estetickým postojem k přírodě, opakem může být ten, kdo si zpětně nevybaví žádný detail z výletu, pobyt v přírodě v něm nevyvolává žádné pocity. Svě horlivé názory na lidské zásahy do přírody v rozporu s právy či povinnostmi bude prezentovat člověk s etickým postojem k přírodě. Zodpovědný přístup osob s vyšším environmentálním vědomím oceníme u těch, kdo své děti povede k třídění odpadu, nebo šetření energií nejen z ekonomických důvodů. Ochtově odpoví na všetečné otázky, proč není vhodné otrhávat a lámat větve keřů, bourat mravencům domečky nebo strhávat ptačí hnízda ze stromů.

V předškolním období děti ještě sice nejsou schopny systematicky pozorovat, ale aktivně se zajímají o své okolí a se zaujetím zkoumají vše, co je právě zaujme. Zvědavé předškolní děti rády poznávají svět, výzvou

jsou pro ně změny. Jak Valkounová (2013, s.35) uvádí, mají-li dostatek času, bez pobízení samy objevují krok za krokem, získávají nové zkušenosti, posouvají své hranice, jen je třeba dbát na jejich individuální zájmy a potřeby. Některé děti se při změně prostředí zdržují na dohled od rodičů.

Děti mají o přírodě různé představy, opět zde záleží na přístupu rodiny a blízkého prostředí, studie z r. 2015 poukazuje na výzkumné šetření, kdy děti ve věku průměrně 5,1 let charakterizovaly přírodu jako jednotlivé přírodní prvky i celé ekosystémy, některé zmínily živly, žádné pak oheň a sopečnou činnost. Dále děti popisovaly přírodu jako aktivitu nebo děj, který se tam odehrává, nebo něco, co tam není. Šestiletý David odpověděl: „*Podle mě jsou to zvířátka. My máme na tabletu ovce, krávy a možná budem mít psa a kočku a máme tam pšenici. Roste 5 minut.*“ (Jančaříková 2015, s. 78) Zdá se, že odpovědi přímo korespondovaly s aktivitami, které rodiče dětem nabízely.

Další vliv na porozumění vztahům k přírodě popisuje americký neuropsycholog Hovard Gardner (nar. 1943), v roce 1996 představil na národní konferenci ASCD (Association for Supervision and Curriculum Development) v Baltimoru osmou, přírodovědnou inteligenci. Charakterizuje ji jako schopnost pozorovat, porozumět a třídit přírodní entity. (Campbell in Jančaříková, 2015, s. 35) S tímto poznatkem pracovala Jančaříková, v r. 2009, pro včasné zachycení dětí a žáků obdařených přírodovědnou inteligencí zpracovala a ověřila diagnotsický test.

Aniž by bylo nutné děti testovat, je možné pozorovat, že některé děti mají k přírodě bližší vztah než jiné, více se o ni zajímají a snadněji chápou přírodovědné znalosti.

2.3 PŘÍNOSY KONTAKTU DÍTĚTE S PŘÍRODOU

Přínosem kontaktu dítěte s přírodou se zabývají různí autoři teorií o vztahu dětí k přírodě, pozitivní vliv vidí v dopadu na fyzický vývoj, mentální zdraví, sociální vývoj a v neposlední řadě i vytváření vztahu k přírodě.

Děti v tomto věku navštěvují přírodu téměř samostatně, pod dohledem rodičů, a pokud se cítí bezpečně, mohou své pohybové dovednosti rozvíjet díky množství podnětů, které jim různorodé prostředí nabízí. Mohou se brouzdat v bahně, skákat přes potok, klouzat na zamrzlé kaluži nebo ťapkat bosí trávou v ranní rose, v písku, nebo jehličí.

Krajhanzl (2013, s. 3) předkládá vědecké poznatky, norskou studii, která studuje vliv pobývání v přírodě na pohybový rozvoj dětí ve věku 5–7 let. Vyplývá z ní, že děti, které pravidelně chodily se svou předškolní třídou ven alespoň na dvě hodiny denně, se zdokonalily v držení rovnováhy, pohybové koordinaci a měly lepší kondici. Ve svém článku dále zmiňuje, jak se předškoláci se od svého okolí učí nápodobou. Pozorují, jak si svůj čas v přírodě užívají dospělí, jak si užívají relaxaci u rybníku, lehnou si do trávy a pozorují brouky, na procházce v lese zlehka našlapují v mechu a pozorují stromy, zda je letní bouřka, boty od bláta nebo štípnutí komára pohroma, nebo důvod k dramatizaci.

Vhodné přírodní prostředí nabízí prostor pro volnou hru, uplatnění vlastní kreativity, možnosti hraní rolí, potřeby vzájemného ohledu a schopnosti péče a spolupráce. Daniš (2016, s. 22) se zabývá rozvojem sociálních dovedností – respektu, spolupráce či uzavírání dohod, schopnosti vzájemného porozumění a ohledu na ostatní při volné hře, nespoutané pravidly dospělých. Podle vědců se díky hře rozvíjí vnitřní fungování některých částí mozku, které umožňuje lepší soustředění a rozhodování, stejně jako zralé emoční a sociální chování. Ukazuje se, že velký význam má právě svobodná, volná hra. Děti, které tráví více času nestrukturovanými aktivitami, jsou také více schopné stanovovat si vlastní cíle a cesty k jejich naplnění, což jsou klíčové schopnosti pro úspěch v jejich dalším životě.

Daniš (2016, s.32) ve své práci dále zmiňuje zjištění některých vědců, kteří význam svobodné a nestrukturované hry veřejně obhajují a považují ho za nenahraditelný pro pozitivní dopad na zdravý rozvoj osobnosti dítěte: Peter Gray spojuje úbytek svobodné hry s prudkým nárůstem psychických onemocnění a depresí, Jaak Panksepp odhaluje podobnou souvislost s rostoucím množstvím poruch učení, zvláště poruch pozornosti spojené s hyperaktivitou. „*Nespoutaná, svobodná hra je mechanismem, kterým nás vybavila příroda a který slouží k přirozenému a zdravému rozvoji mozku, k rozvoji pohybových, emočních, kognitivních i sociálních dovedností, a tedy k plnému rozvoji potenciálu každého člověka*“ (Gray in Daniš 2016, s. 42)

Smejkalová (2017, s 8) odkazuje na výzkumy, které potvrdily lépe vyvinutou motoriku, schopnost logického úsudku a rychlého rozhodování u dětí, pohybujících se v členitějších prostředích a považuje pohyb v přírodním prostředí za klíčový.

2.4 FORMOVÁNÍ

Faktory posunující vztah dětí k přírodě jsou stále předmětem výzkumu. Jedna část výzkumníků hovoří o vlivu genetických faktorů a určitých vrozených predispozicích. Druhá část mluví o významu osobních zkušeností dětí, o jejich formování a o důležitosti výchovy, zmiňuje situace, kdy je důležité respektovat obecné zásady a uvádí jakým způsobem je cíleně podporovat. (Činčera, 2013, s. 25)

Kvalitativní výzkum autorů Arnolda, Cohena a Warnera provedený mezi environmentálními aktivisty uvádí, že mezi nejčastějšími zmiňovanými důvody pro pozdější environmentální chování, jmenovali všichni z 12 respondentů chování a vliv rodičů, pobyt v kempu, nebo na táboře, dále zkušenosti z pobytu ve venkovním prostředí, vliv přátel a učitelů, nebo mládežnické skupiny. (Jančaříková, et al., 2012, s. 4)

Zásady pro posilování vztahu dětí k přírodě v období raného dětství vycházejí jednak z psychologických a vývojových potřeb dětí v daném

věku, zároveň zahrnují zejména přímý kontakt a hru s přírodou, vliv modelového vzoru a citlivou reflexi prožitku. Výraznou měrou napomáhá upevňování vztahu dětí k přírodě vhodné rámování, a dlouhodobé opakování. (Krajhanzl 2014, s.32)

Příležitosti k této formě upevňování vztahů s přírodou, ale i rozvíjení vztahů vzájemných, je vhodné využít při doprovázení dětí předškolního věku do přírody, mohou být spojené s příjemnou vycházkou pro rodiče i prarodiče, společně mohou hrát hry, navazovat a upevňovat blízký vztah k přírodnímu prostředí. Takto strávený čas je možné zcela přirozeně využít k zvyšování aktuální úrovně vývoje dítěte. Vygotský tento jev popisuje jako zónu nejbližšího vývoje.³ (Jančaříková 2015, s. 28)

Na Vygotského zóny nejbližšího vývoje navazuje tzv. scaffolding, podpora poskytovaná dětem při řešení problémů tak, aby dosahovaly požadovaných cílů. Wood a Midelton rozlišují tři kategorie scaffoldingu: „*obecné povzbuzování, konkrétní pokyny a ukazování řešení*“. (Jančaříková 2015, s. 28) K podpoře učení, scaffoldingu, mohou přispět nejen blízké osoby, nabízí ji též okolní prostředí, výukové programy nebo internet.

Obdobně jako v rodině, také ve školském zařízení je k dosažení vnitřní motivace třeba respektovat osobnost žáků, přizpůsobit se jejich individuálním zvláštěnostem a od toho vycházet při vytváření osobních cílů ve vztahu k přírodě. Se sledováním vnitřního života žáků a s různou mírou vrozené afinity, tedy přirozeným zalíbením, spřízněností a sounáležitostí s přírodním prostředím, by při výuce měli pracovat také pedagogové. (Jančaříková 2010, s. 12)

„Realizace školní environmentální výchovy není možná bez respektu učitele k žákům (jejich individuálním osobnostem a potřebám)“. (Kopřiva in Jačaříková, 2010, s. 11) Jančaříková též připomíná důležitost

---

³ Vygotskij (PORTAL 2017, s. 2) charakterizoval v několika svých pracích zónu nejbližšího vývoje u dítěte jako vzdálenost mezi aktuální úrovní výkonu (tj. současnou, realizující se úrovní schopnosti dítěte řešit určitý úkol) a potenciální vývojovou úrovní. Tato vzdálenost může být překonána ve spolupráci s učitelem či jiným dospělým nebo i vyspělejším dítětem. Z toho pak byly odvozovány určité didaktické principy, které Vygotskij souhrnně vyjádřil v pedagogickém postulátu Dobré je jen takové učení, které jde před vývojem.

poskytnutí vhodného prostředí, vnímání a respektování potřeb dítěte, kterým mu zároveň sdělujeme, jak se ono samo má chovat k ostatním.

3 CÍL PROGRAMU

Cílem této bakalářské práce je navrhnout víkendový program environmentální výchovy pro rodiče s dětmi předškolního věku a vyhodnotit jeho úspěšnost. Program má být realizován s jednou skupinou rodičů s dětmi. Místem pobytu je horská chalupa v Harrachově, na příjemném, nerušeném a bezpečném místě na pokraji vzrostlého lesa. Chalupa má 11 pokojů s celkovou kapacitou 30 osob, velkou společenskou místnost, kterou využijeme pro společné aktivity. V jednom z pokojů je vytvořená oblíbená „chýška“, komunitní pokoj vyzdobený lehkými obarvenými závěsy z fáčoviny, na zemi jsou matrace a všude, na palandách, postelích i na zemi jsou velké pohodlné polštáře a plyšové hračky. Kvalitní ozvučení spolu s intimním osvětlením dává místu kouzelnou atmosféru pro poslech pohádek nebo hudby k relaxaci. Pokoj využíváme také jako místo pro večerní reflexe programů.

Obrázek 1 Chýška, komunitní pokoj

Cílem programu je předpokládaná změna postojů, tedy posílení přesvědčení rodičů o potřebě pobytu dětí v přírodním prostředí a rozšíření jejich znalosti o vhodných aktivitách v přírodě. U dětí očekávám zmírnění případné obavy z pobytu v přírodním prostředí a posílení vnímání přírody jako atraktivního místa pro jejich hru.

3.1 INDIVIDUÁLNÍ CÍLE

Cíl 1. Rodiče při hře s dětmi v přírodě uplatní širší spektrum vhodných her posilujících kontakt dětí s přírodou.

Rodiče dětí v předškolním věku ještě nenechávají své potomky venku bez doprovodu, často tráví společný čas venku dohlížením na jejich bezpečí, komentují, co děti smí a co nesmí, limitují dětský projev, ale nenabízí náhradní řešení. Občas sami tápou nad výběrem hry, nevědí jakou zábavu dětem nabídnout, jaké dobrodružství by s dětmi mohli realizovat, tak se procházka často stává hrou na všechno, co nesmíš, s nejasnými pravidly pro děti, jejímž jediným cílem je, aby se neumazaly, neodřely, neupadly, nesedaly si na zem, nelezly na strom, nelítaly, nesahaly..., je škoda, že si dospělí časem zapomenou hrát.

Obrázek 2 Příroda je bezpečné prostředí pro hru

Cílem programu pobytu je přesvědčit rodiče, že hra venku může být pro všechny zúčastněné zábavná. Pokud odhadnou správně limity dětí s ohledem na věk a hra se odehrává ve vhodném prostředí, skrývá tento společný čas spousty příležitostí pro dobrodružství. K tomu nabídneme rodičům ochutnávku zajímavých aktivit.

Cíl 2. Rodiče vyhodnotí přírodní prostředí bezpečné pro volnou hru dětí

Předpokládám, že u odpoledních a večerních společných posezení, při částečně moderovaných skupinových rozhovorech, budou mít rodiče prostor pro diskuzi a vzájemnou výměnu zkušeností z uskutečněných aktivit. Očekávám, že právě toto jim přinese inspiraci pro aktivnější trávení volného času společně s dětmi.

Cíl 3. Děti na konci programu reflektují své zážitky z kontaktu s přírodou

Děti dostanou příležitost k samostatné tvorbě přírodními materiály. Vyrábět budeme loutky slečny Šišky a pana Větvíčky, kteří doprovází program, zvířátka a také světýlka na osvětlení noční procházky a podzimní věnečky.

V rámci evaluace programu budu sledovat, jaké výjevy z přírody se nejčastěji při reflexi objeví.

Obrázek 3 Práce s přírodním materiálem

3.2 METODIKA PROGRAMU

S ohledem na cílovou skupinu, rodiče s malými dětmi, prostředí horské chalupy, snadno přístupný les, volný prostor na louce u koupaliště a

Obrázek 4 Putování za vodní vílou

trdliště je program směřovaný k maximálnímu využití přírodního prostředí, ven.

Činčera (2013, s. 57) ve své práci zabývající se teorií programů uvádí, že tehdy, pokud aktivity

proběhnou předpokládaným způsobem, „navržené metody budou realizovány v souladu s jejich navrženou metodikou“, budou dosaženy dílčí cíle. Zmiňuje dále vliv pořadí aktivit a kumulaci účinku, kterého lze využít k dosažení předpokládaného efektu při realizaci programu se spolupracující účastnickou skupinou ve vhodném prostředí.

K návrhu programu jsem využila zkušenosti z účasti na pobytových programech Orbis Kaktus, kurzu environmentální výchovy, jehož jsem se opakovaně účastnila, dále Kurzu environmentální výchovy SEV Český ráj a program Strážci země s lektorem Brusem Johnsem a dalších kurzů zaměřených na environmentální vzdělávání.

Část programových bloků aktivit vychází z metodiky programu *Výchova o Zemi*, programu, „*kteřý pomáhá lidem každého věku vybudovat si vztah k přírodě, jak ve smyslu citů, tak ve smyslu porozumění.* (Hoessle 1980, s. 3) Procházka Po Zemi, je sestavena obvykle ze 4 – 6 aktivit, při kterých je kladen důraz na opětovné probuzení smyslů, na obnovení citlivého vnímání přírody kolem. Velký důraz je u této aktivity kladen jak na roli lektora, doprovázejícího účastníky, tak na účastníky, kteří mají v průběhu aktivní roli. Na celkový dojem má zásadní vliv také velmi pečlivá příprava pomůcek, výběr místa a vyladění detailů. Procházka není kvíz a v průběhu není prostor pro diskuzi mezi lektorem a účastníky, Procházka je dobrodružství právě tady a teď.

Inspirací k přípravě další části programu mi byla práce J. Cornella (2012 s. 15), metodika plynulého učení, učení hrou a prožitkem, kterou

Obrázek 5 Nadšený badatel

zaměřuje na prohlubování environmentální senzitivity, metodou tzv. zážitkové pedagogiky. Cornellovo plynulé učení (flow learning), označované též jako učení zážitkem, má čtyři přirozené vzájemně navazující fáze.

Fáze 1: Probuzení nadšení (Awaken Enthusiasm), klidný intenzivní zájem a bdělost, bez kterých se člověk mnoho nenaučí.

Fáze 2: Zaměření pozornosti (Focus Attention), které přenesení lidi od nadšení k tichému soustředění, otevírající hluboké vědomí.

Fáze 3: Přímá zkušenost (Direct Experience), prohlubuje uvědomování poznávání přírody, splynutí s rytmem a plynutím obklopujícího prostředí

Fáze 4: Sdílení inspirace (Sharing Inspiration), společné prožívání s ostatními napomáhá pochopit a upevnit vlastní prožitky.

Přípravu programu jsem konzultovala s pracovníky Ekocentra Zahrada v Mladé Boleslavi, kteří podobný typ týdenního pobytového programu dlouhodobě pořádají na táborové základně v Bezdědicích v rámci rodinné rekreace.

Program byl koncipován pro skupinu rodičů s dětmi, část z nich pravidelně dochází do Ekocentra Zahrada v Mladé Boleslavi na moderované programy, část se účastní prázdninových pobytových programů, dvě přihlášené rodiny budou na podobném programu poprvé, ale podle svého vyjádření se nejedná o outdoorové začátečníky a na pohyb ve volné přírodě jsou zvyklí. Další rodina pochází přímo z Harrachova a dochází pouze na program, nocují doma. Celkem se programu účastnilo 9 rodin, z toho 9 matek, 4 otcové, 5 žáků první třídy, 9 dětí předškolního věku, 2 děti ve věku od 2. do 3. let a jeden kojeneček.

Vyhodnotila jsem tedy, že se jedná o skupinu složenou z účastníků s částečnými zkušenostmi z pobytu v přírodním prostředí, kteří mají k přírodě vstřícný vztah, a je možné počítat s určitým environmentálním povědomím.

Program má po zkušenostech z předchozích pobytových programů ustálenou strukturu aktivit s ohledem na potřeby malých dětí a koresponduje s běžným režimem dne v mateřské školce nebo v domácnosti.

Celý podzimní program je propojený příběhem o slečně Šišce a panu Větvíčkově. Při programu je uplatňován princip dobrovolnosti, účastníci se po dohodě mohou zapojit do programu, dle vlastního uvážení.

3.3 POPIS PROGRAMU

Příjezd je rozvržený na páteční odpoledne, účastníci mohou přijíždět podle vlastního uvážení, v klidu se ubytovat a případně využít čas na procházku kolem. Chci eliminovat stres z cestování a umožnit všem dostatek prostoru pro klidný přesun a zároveň mít čas věnovat se pozvolna přijíždějícím osobně. Všichni příchozí si pro začátek vyrobí vlastní označení na víkendové pokojíčky. Vyrábět začnou rodiče spolu s dětmi, po osmělení děti zůstávají u tvoření, rodiče vybalují zavazadla na pokoje.

Vlastní program začíná večerí, po které následuje krátká série aktivit na seznámení a sdílení vzájemného očekávání s podvečerní procházkou po blízkém okolí.

Procházka poslouží k vzájemnému seznamování a zmapování blízkého okolí. Před spaním je pro všechny připravená první z Krkonošských

pohádek, které budou celý program provázet. Rodičům bude ponechán čas na ukládání dětí a podle zájmu se mohou ve večerních hodinách vrátit a zapojit se do rodičovských dílniček. Uvaříme si horský čaj, vyrábět budeme směs koření z krkonošských bylinek a bylinkovou sůl, to celé spojíme s výměnou receptů na cokoliv.

Obrázek 6 Noční procházka

Sobotní program startuje po snídani, pro děti, které nemohou dospát, jsou v Chýšce (vyzdobený odpočinkový pokoj, přizpůsobený ke klidným hrám a poslouchání pohádek) připraveny hry a hračky a děti i rodiče zde mohou posloucháním pohádek dočkat, než se ostatní probudí.

Všichni účastníci mají možnost v klidu posnídat podle vlastních zvyklostí, znají dopředu časový rozpis programu a jednotlivých aktivit se mohou účastnit podle vlastního uvážení.

Dopolední program zahájíme dvěma krátkými aktivitami, k „zaháčkování“ účastníků, rozejdeme je, případně zkrátíme čas čekání na opozdilce. Cornell (2012, s. 15) doporučuje zařazovat na úvod programu krátké dynamické hry, tuto fázi popisuje jako probuzení nadšení a usměrnění energie, které mají zejména děti mladšího školního věku vždy nadbytek. Zmiňuje, že *„Pokud děti vědí, že je s vámi legrace, budou vaše návrhy přijímat ochotně. Zaměření pozornosti při hravých činnostech pomáhá eliminovat případné kázeňské problémy, dříve než nastanou. Děti se vrhnou do zábavné činnosti a nemají čas zlobit. A* (Cornell 2012, s. 27) V záloze je ještě třetí aktivita, kterou zapojíme podle potřeby tak, aby měli možnost všichni účastníci se zapojit alespoň do jedné rozeřivací aktivity a probudilo se v nich nadšení do dalšího programu.

První aktivita z programového bloku vychází z metodiky plynulého učení. Přirozenými kroky nabádá k citlivějšímu vnímání přírody a povede ke zklidnění po živějších, úvodních aktivitách, zároveň ji využijeme jako aktivitu přechodovou. Cornell (2012, s. 15)

Děti hledají podél cesty připravené obrázky s různými zvířátky (Fáze 1 Probouzení nadšení) a mají za úkol odhadnout, jaký biotop je jejich přirozeným životním prostředím, kde jsou doma. Cesta je dovede do místa, kde je světlý les, vyčištěný od větví a který je velmi často využíván návštěvníky ke hrám. Zde je připravená brána do Krakonošova, projít jí mohou, pokud překonají jednoduchou provazovou překážku, stylizovanou síť, kterou mohou přeskocit jako žabky, prolézt okem sítě jako žížaly, krtek, oběhnout jako srnka. Obrázky vyznačující cestu budou rozmístěné nad oky sítí, děti si mohou vybrat zvířátka, dospělí překonají síť jako lidi, záleží na každém, jakou cestou se vydají.

Cesta dál vede lesem, ve kterém probíhá úprava zalesnění, kácení vzrostlých stromů tvořících špatně prostupné korunové patro, výsadba původních druhů stromů. (Fáze 2 Zaměření pozornosti) Je zde široké druhové zastoupení rostlin v různých stádiích růstu. Jednotlivé druhy stromů provážeme lanem, vyznačíme pomyslnou stezku, účastníci budou procházet cestu poslepu, musí se celou cestu držet alespoň jednou rukou

„cesty“ a druhou hmatají po kůře různých stromů, procházejí kolem mladého vysazeného stromku zabaleného v pletivu i kolem vysokých mechových polštářků a keříků s borůvkám. Záleží na rodinném týmu, jakým způsobem se se zastíněním očí vypořádá.

Dopolední program končí stavěním domečků z přírodnin, kamínků, dřívěk, v lese je spousta ořezu po kácení stromů.(Přímý prožitek, fáze 3) Před aktivitou s účastníky probereme, proč není vhodné lámat větvičky stromů a důvod těžby dřeva v zóně národního parku. Děti si rozeberou zvířátka ze stezky a staví jim domeček, ve kterém, bude jejich kamarádovi tak dobře, jako je dětem doma, ve svém pokojíčku. Na závěr si rodinné týmy vzájemně domečky se zvířátky představí. (Sdílení inspirace, fáze 4)

Po obědě mají rodiny možnost využít Chýšky k poslechu dalšího dílu pohádky, malé děti půjdou spát. V jídelně bude probíhat siesta u kávy, maminky přivázejí z domova k pochlibení bábovky a koláče. Prostor využijí k částečně moderovanému skupinovému rozhovoru, mám připravené otázky k jeho zdárnému průběhu.

Odpolední program Putování slečny Šišky a pana Větvičky za ztracenými šaty paní Dubínkové začíná po svačině opět krátkým blokem rozehřívacích aktivit s chvilkou pro opozdilce. Uvedení do příběhu proběhne pomocí motivační scény, která rozehraje příběh hry. *Význam motivačních scének je nejenom v tom, že pomáhají motivovat účastníky, ale i v pozitivním příkladu, který organizátoři dávají – ukazují, že i oni jsou připraveni vstoupit do hry a odhodit konvenční chování všedního dne.* (Činčera 2007, s. 73)

Do lesa v době polední pauzy rozmístíme po vyznačené trase kvízové otázky s indiciemi, týmy budou mít za úkol správné odpovědi zaznamenat do křížovky, ze které vyjde správná odpověď. Kvíz s poznatky z krkonošské přírody se týká stromů i zvířat, které jsme si v dopoledním bloku ukázali. Trasa povede částečně nezpevněnou vyšlapanou lesní stezkou, na dohled od turistické cesty, po které budou moci trasu absolvovat i maminky s kočárkem a případně dohlížet na dětské týmy, které se vydají na cestu samostatně.

Trasa bude značená výraznými barevnými listy, úroveň kvízových otázek musí korespondovat s vědomostmi dětí předškolního věku, ale zároveň přinést nové poznání. Karty jsou doplněné obrázky a fotografiemi tak, aby bylo možné správnou odpověď porovnat se skutečností.

V další část program plynule přejde k rozvíjení sportovních dovedností na přírodním dětském hřišti, kde zároveň dostanou všichni svačinu a posvačí v přírodě se zvířátky. Společný program skončí na Liščí stezce porovnáním vlastních dovedností s čipernou liškou. Následovat bude čas pro individuální program, kterým si účastníci vyplní dobu do večere.

Cestou do chaty budou mít za úkol posbírat do misky přírodniny k výtvarné činnosti ve večerní části programu.

Po večeři a krátkém odpočinku bude následovat výtvarný blok, rodinné týmy si z přírodnin vytvoří loutky a společně si připraví krátký příběh spojený s dnešními aktivitami, tuto část použijí k výtvarné reflexi. Program bude směřovat k vzájemné spolupráci v rodině, k vzájemné diskuzi nad zážitky dnešního programu. Na závěr proběhne slavnostní vernisáž prací rodinných týmů spojená s ochutnávkou bylinkových čajů a sirupů a malého občerstvení.

Před spaním bude opět prostor na poslech pohádky, po ukládání malých dětí bude čas pro rodiče vyhrazený na výrobu přírodní kosmetiky.

Nedělní program je připravený pouze na dopoledne.

Rozehřívací aktivity proběhnou tentokrát v duchu Retro-hrátek, připomenutí zapomenutých her našeho dětství, skákání panáka, švihadlo a guma. Tři stanoviště, které si mohou rodinné týmy užívat podle vlastního uvážení.

Další blok aktivit vychází z programu Výchova o Zemi – Procházky po Zemi, Putování za tajemstvím barevného pířka. Příběh začne jakoby náhodným nalezením několika barevných pířek, děti se musí na chvíli ztišit a naslouchat zvukům lesa, zpěvu ptáků a zakreslit si do mapy, odkud a jaké zvuky slyší. Další smysl – zrak, procvičí cestou se zrcátkem, to bude jejich třetím okem, kterým budou moct nahlížet vzhůru

do větví stromů. Na slunečné mýtině si pomocí zrcátek vyzkoušíme rozsvítit temný vyvrácený pařez. Hmat si vyzkoušíme Tuctem dotyků, prověříme co příjemného nebo nepříjemného na dotek můžeme v lese objevit, jak jemné může být pohlazení kouzelným pírkem. K dalšímu zastavení s lesní vílou je třeba připravit pohoštění. Lesní víla je velmi křehké stvoření a k životu ji postačí jen tančení po lesních lukách a nápoj z vůní, který pro ni připravíme. Ona nám na oplátku poví, kdo mohl takové pírkem ztratit. Víla prozradí dětem, že mají veliké štěstí, že právě dnes je kouzelný den, a pozve děti s rodiči na návštěvu do kouzelného Pidisvěta za houštinou, při které vrátíme Pidiledem jemná pírkem, ponechaná malými ptáčky na kraji lesa, aby se jimi mohli v nastávající zimně přikrýt, lidé a zvířátka si totiž musí pomáhat. Děti dostanou malá kukátka a na nedalekém, mechem obrostlém pařezu si prohlédnou jejich tajemný svět.

Cestou zpět posbírají přírodniny k vytvoření obrázku, který využijí k výtvarné reflexi. Dopolední program končí obědem, pohádkou pro děti a skupinovým rozhovorem s rodiči.

3.4 EVALUACE PROGRAMU

3.4.1 METODIKA EVALUACE

Evaluační otázka

Zařazují rodiče při hrách s dětmi po absolvování programu nové hry?

Pro vyhodnocení evaluační otázky jsem sebrala data od 4 respondentů formou osobního nebo telefonického rozhovoru, 7 respondentů odpovědělo na dotazy písemně. Do hodnocení zahrnu také výsledky vlastního nestrukturovaného pozorování.

- ***MI Irena***

Vybavte si, s jakým očekáváním jste na pobyt jeli?

Chtěli jsme se pobavit s ostatníma dětma a s kamarádkou, abychom na sebe měli všichni čas. Aby se zase něco naučily, děti.

Měli jste nějaké obavy?

To ne, jenom aby neonemocněly děti.

Co se Vám osobně nejvíc líbilo?

Že si mohly děti volně hrát venku, žádná silnice nic, a hlavně les, pořád jsme byli v lese. A hlavně, že se nemusím o nic starat, že je všechno předem připravené, my brzo vstáváme, a po obědě zase spí, když nemusím nic chystat, tak mám víc času, celou hodinu jen pro sebe.

Které z her byli pro vás nové?

Jak jsme míchali ty nápoje, to bylo moc hezké.

Zkoušeli jste je s dětmi hrát?

Ani ne, jsou to hry pro víc dětí, jako. Moc sami do lesa nechodíme.

Máte s některými špatné zkušenosti?

No jako, že si to sami tak neužijou, jako když jsou s jinejma dětma.

Na co Vaše dítě/děti nejvíc vzpomínaly?

Asi na les.

O čem nejvíc děti mluvily, jaké obrázky malovaly?

No, ona holka moc nemaluje, spíš jen tak čmárá, u toho nevydrží. Ale líbilo se jim v lese.

Jsou děti, které do přírody chodí rády a jsou tam spokojené, jiné se bojí, myslíte si, že se vašim dětem program v lese líbil?

Podle mě jo, tady je ten les takovej na hraní, hezký cestičky i pro kočárek, všude je vidět, daleko.

Měli bychom něco změnit na organizaci?

No ne, je to moc fajn, jak se nemusí tak hlídat a můžou si jen tak běhat. A že se nemusím o nic starat.

Něco co by vás ještě napadlo se vztahem k pobytu?

Asi nic.

- ***M2 Lidie***

Vybavte si, s jakým očekáváním jste na pobyt jeli.?

Já si chtěla trochu odpočinout, holky chtějí pořád něco vyrábět, taky se pobavit s ostatními.

Měli jste nějaké obavy?

Aby zas nebyly holky marod, a aby moc nepršelo.

Co se Vám osobně nejvíc líbilo?

Hlavně, že jsme vypadli z města. Chodíme do lesa, to jo, ale ty hry tak nehrajem, to bylo super, jak se děti zabavily. Ty hry co jsme hráli, když jsme byli malý, teď už ani přes švihadlo neskáčou, ani na schovku, doma by byl binec.

Které z her byli pro vás nové?

Ty v lese, takový ty krátký, na pidilidi, houpání v prostěradu, to se holkám moc líbilo a zrcátka, musím nějaký malý sehnat, taková blbina a jak to zabere. Malování trávou, že se nemusí ořezávat pastelky, oni pořád něco čmárají.

Zkoušeli jste je s dětmi hrát?

Skáčeme přes švihadlo a holky hledají žížaly a brouky na zahrádce a dávají si je do krabičky, musím někde koupit tu lupu.

Máte s některými špatné zkušenosti?

No s těma broukama, oni to většinou nepřežijou.

Na co Vaše dítě/děti nejvíc vzpomínaly?

Asi na to malování a lovení, taky na sbírání těch větviček a mechu, ale domů s tím nesmí. Jenom na verandu, lezou z toho takový mrchy, na to moc nejsem.

O čem nejvíc děti mluvily, jaké obrázky malovaly?

Lístkama všechno zelený. Otrhaly mi i muškáty, aby to bylo barevný. Tak byl mazec.

Jsou děti, které do přírody chodí rády a jsou tam spokojené, jiné se bojí, myslíte si, že se vašim dětem program v lese líbil?

Nojo, oni by byly v lese pořád, s tátou choděj na houby, i s dědou, já to pak musím do noci dělat, hrozný. Já raději na borůvky nebo jen tak koukat a projít se.

Měli bychom něco změnit na organizaci?

Nám se to líbilo, byl čas na zábavu i jsme si odpočinuli po obědě u pohádky.

Něco co by vás ještě napadlo se vztahem k pobytu?

Ani ne.

- ***M3 Vendula***

Vybavte si, s jakým očekáváním jste na pobyt jeli.

Hlavně aby si Váša našel nějaký kamarády, jsme z vesnice, moc tam děti nejsou, jsem s ním pořád doma sama.

Měli jste nějaké obavy?

Že jedeme na hory, aby tam nebyla zima, ještě jsme nikde nebyli. Taky aby jedl to jídlo tady, doma se rozcapuje.

Co se Vám osobně nejvíc líbilo?

Já jsem byla děsně spokojená, Váša taky, byl rád, že tu má kluky a můžou se honit. Ty hry na něj moc nejsou, je divokej, ale potůček se mu líbil, to nezná a koupaliště, hlavně to v lese, to s těma těma žábama.

Které z her byli pro vás nové

Skoro všechny, nic takového s ním nehraju a do školky ho nevzali, mají plno, a když jsem doma. U nás žádné kroužky nejsou.

Zkoušeli jste je s dětmi hrát?

Ani moc ne, já na to moc nejsem. Ale už jsme byli u nás v lese, na šiškách a děli jsme tam ty domečky.

Máte s některými špatné zkušenosti?

Moc špatný ne, ale nemá na ty hry žádný kluky k sobě.

Na co Vaše dítě/děti nejvíc vzpomínaly?

Na kamarády, chce za nima zase jet. Myslí si, že tam jsou pořád.

O čem nejvíc děti mluvily, jaké obrázky malovaly?

No pořád o těch kamarádech, on moc nemaluje, jen mlel o lovení a vodě, jak si umáchal zadek.

Jsou děti, které do přírody chodí rády a jsou tam spokojené, jiné se bojí, myslíte si, že se vašim dětem program v lese líbil?

My do lesa moc nechodíme, je to za barákem, ale není tam nic na hraní. Tady to bylo dobrý, hezky připravený a víc dětí.

Měli bychom něco změnit na organizaci?

Máte to zorganizovaný dobře.

Něco co by vás ještě napadlo se vztahem k pobytu?

Příště už budu vědět co si vzít na sebe i pro Vaška, dvoje tepláky k vodě jsou holt málo a hlavně gumáky.

- ***M4 Helena***

Vybavte si, s jakým očekáváním jste na pobyt jeli?

Ani nevím, to byl blázelec, pořád to nestíhám, raděj sem o tom moc nepřemýšlela, čekala jsem, jak to zvládneme, zatím jsme nikde takhle sami nebyli na pobytu.

Měli jste nějaké obavy?

Že nebudeme stíhat a že kluci nebudou spát, hrozně blbě usínaj, musím chodit s nima.

Co se Vám osobně nejvíc líbilo?

Že jsem nemusela vařit a nic chystat, a že to Kuba jedl, když viděl, že jedí také ostatní.

Které z her byli pro vás nové

Asi všechny, já s nima moc nestíhám hrát ještě nějaký hry, venku moc nejsme, máme to do parku na hřiště daleko a u baráku je jenom silnice. Nevím, co hrajou ve školce, ale tohle asi taky, nebo ne, já nevím.

Zkoušeli jste je s dětmi hrát?

No, to ne. Ale koupila jsem Kubovi to zrcátko a ušila tunel, s tím si hraje.

Máte s některými špatné zkušenosti?

Ani ne, jen zrcátko občas nemůžeme najít, ale divím se, že ho ještě nerozbil.

Na co Vaše dítě/děti nejvíc vzpomínaly?

Na ty hry o zvířatech, a jak lovily ty pulce do sklenice, chtěli je koupit.

O čem nejvíc děti mluvily, jaké obrázky malovaly?

Táta to nepoznal, ale byl to pulec v kbelíku. Že prý šimral na ruce a studily ho ruce a boty.

Jsou děti, které do přírody chodí rády a jsou tam spokojené, jiné se bojí, myslíte si, že se vašim dětem program v lese líbil?

Myslím, že se mu líbil, mě to dalo trochu práci s kočárem, ale dobrý holky mi pomohly, že ho ohlídal.

Měli bychom něco změnit na organizaci?

Udělat program i pro táty, aby taky s klukem trochu byl.

Něco co by vás ještě napadlo se vztahem k pobytu?

Ani ne.

Písemné odpovědi na otázky

Ráda bych se Vás zeptala na Vaše pocity, podělte se semnou o vzpomínku, která se Vám jako první, vybaví při dotazu na nejsilnější okamžik z pobytu?

M5 Hana: Úžasná spolupráce mezi dětmi, možnost užít si děti bez povinností všedních dní, procházky přírodou.

M6 Soňa: Celý pobyt byl absolutně super.

M7 Martina: Dobrý den, pocity máme vždy dobré. S DDM jezdíme na akce již 6 let od 2 let dcery Elišky-nyní 8 let. Nejsilnější vzpomínka je

každý rok vyrábění dle tématu akce a hry v přírodě s představiteli pohádkových bytostí.

M8 Ladka: Usměvavý víkend plný zážitků.

M9 Petra: Úžasný přístup k dětem, pestré programy, výlety, tvoření.

T3 Pavel: Noční procházka.

D8 Jana: Stezka odvahy, hra na Věštkyni, v Harrachově opékání buřtů.

D9 Božena: Výroba lampičky. Neumím říct jeden pocit.

Vybatve si prosím, s jakým očekáváním jste na pobyt jeli.

M3 Vendula: Čas se synem a kamarády v přírodě.

M4 Helena: S očekáváním odpočinku, že o nás bude postaráno po všech stránkách. Nebudeme muset vymýšlet dětem program, ale necháme to na jiných a děti budou mít možnost pohrát si s přibližně stejně starými dětmi.

M5 Hana: Užít si děti a vidět je tvořit v jiném prostředí a bez běžných povinností.

M7 Martina: Na pobyt jsme se od prvního těšili, protože máme rádi léto, přírodu, tábory, výlety. Jen Eliška se bála, jestli tam budou kamarádky věkem k ní.

M9 Petra: Určitě jsem čekala spoustu zábavy pro celou rodinku.

D8 Jana: Poznávání nových kamarádu, hraní her.

D9 Božena: Tvoření s lepidlem.

T3 Pavel: Příjemně prožít čas dovolené s dcerou v přírodním prostředí, pryč z města, mezi podobně naladěnými lidmi.

Měli jste nějaké obavy?

M5 Hana: Bez obav, snad jen aby se někomu něco nestalo, a všichni jsme si pobyt užili.

M6 Soňa: Ne.

M7 Marta: Ne, maximálně o počasí.

M9 Petra: Obavy jen z bouřky.

D8 Jana: Neměla obavy.

D9 Božena: Ne z pobytu obavy neměla, jen se bála, aby se nestalo nic našim kočíčkám, než se vrátíme.

T3 Pavel: Ne těšil jsem se, že budeme většinu času venku.

Co se Vám osobně nejvíc líbilo?

M5 Hana: Všechny děti, které se pobytu zúčastnili, jejich přirozenost a vlastnosti, ze kterých se dá poučit ve vztahu k vlastním dětem. Příroda. Líbilo se mi, jakým způsobem se chováš k dětem, jak je dokážeš naučit nové věci také tvůj klid, vztah k přírodě, který krásným způsobem přenášíš na děti. Líbí se mi možnost pozorovat dětskou představivost, tvoření.

M6 Soňa: Že se děti proběhly venku v noci a nebáli se.

M7 Marta: Vše, nápady pedagogů.

M8 Ladka: Pohodová atmosféra. Přijetí. Venkovní aktivity. Dostatečný prostor pro to, aby děti byly samostatné.

M9 Petra: Mě osobně dílničky pro maminky i děti-vyrábění.

T3 Pavel: Báječné společenství podobně naladěných dospěláků, prima parta dětí, které si užívají volnosti v přírodě, připravený program, veškerý poskytnutý servis, možnost trávit čas se svými dětmi venku smysluplně, zajímavě, dobrodružně.

Naším cílem bylo podělit se s Vámi o nabídku her ke zpříjemnění pobytu dětem v přírodě a s přírodními materiály. Které z her byly pro Vás nové

M5 Hana: Tvoření z různých odstínů listů, vymalování obrázků pomocí přírodnin, některé otázky týkající se přírody k čemuž se váže i použití otázek při procházce, čímž se z ní stane víc než pouze cesta odněkud

někam, protože si myslím, že si tímto způsobem spoustu věcí zapamatují lépe, než když se o nich budou pouze učit bez konkrétního příkladu. Hra na věštkyni, ze které některé otázky holky použily na ostatní příbuzné. Ty kameny u vody, ty byly kouzelné.

M6 Soňa: Poznávací stezka. A poklad z voskovek.

M7 Martina: Téměř všechny.

M8: Ladka: Ty starý ty znám, jinak nic.

M9 Petra: Většinu her znám, pracovala jsem též u dětí. Vedete to hezky.

T3 Pavel: Křížovka se stezkou. Všechno bylo svým způsobem inspirativní.

Zkoušeli jste některé s dětmi hrát? Které?

M5 Hana: Vymalovávání pomocí přírodnin.

M6 Soňa: Hledání stejných obrázků a tu stezku. Kreslení z lístků.

M7 Marta: Ano, např. ranní lov a malování.

M8 Ladka: Klasickou stopovanou s využitím některých úkolů z pobytu, malování s listím.

M9 Petra: Škatulata batulata, poznávání listí, stromů, stop zvěře, motání klubíčka kolem stromů, nanášení teplého vosku na ploché kameny.

T3 Pavel: Zakoupili jsme skleničkové lupy a nosíme je teď v batohu a lovíme. Roztavení voskovek na kámen.

Máte s některými špatné zkušenosti?

7 x ne.

U dětí někdy nastane situace, že se jim po návratu vybavuje situace, pozitivní nebo negativní, na kterou vzpomínají, reflektují ji, nebo se k ní vracejí ve svých kresbách. Na co Vaše dítě / děti nejvíc vzpomínalo / vzpomínaly?

M9 Petra: Hra s ostatními dětmi na indiány, jak mohly jen tak běhat po lese.

M5 Hana: Krakonoš, krajina, stezka odvahy.

M6 Soňa: Jak se narodila Lískulka, na pobytu s Lískulkou to byla hraná scénka a pohádka s loutkami z větviček.

M7 Martina: Děti byly pozitivně naladěny, našly si nové kamarády a stará přátelství upevnily.

M8 Ladka: Les, okousaná šiška od veverky.

M9 Petra: Mluvila o dětech, tetách vedoucích, a malovala pokojík, výlet a večerní procházku s lampičkami, víc teď tvoříme např. herbář z listí, zvířátka z kaštanů, svícný z kompotových sklenic, na chatě u lesa domečky pro skřítky.

T3 Pavel: Paní učitelka.

Něco jiného, co by Vás ještě napadlo se vztahem k pobytu?

M5 Hana: Krásně prožité dny, vždycky se vracím v úplně jiném rozpoložení. Chvilku mi trvá, než se zase rozkoukám. Snaha víc se věnovat dětem a lépe využít čas, který na sebe máme.

M6 Soňa: Úžasná věc, pokračujte nadále. Škoda, že jsou již děti asi na takovýto pobyt velké. Vzpomínáme na výborné kuchařky a jejich domácí kuchyni.

M7 Marta: Rozhodně nenavyšovat kapacitu, mám ráda "rodinné" akce, tím myslím akce s menším počtem účastníků (tak do 30 lidí).

M8 Ladka: Ne vše bylo super, pokračujte vesele dál. Pokud nám to čas dovolí, rádi se přidáme k dalšímu pobytu.

M9 Petra: Dobré to bylo, jen škoda s tím spaním.

T3 Pavel: Nevím.

Vlastní nestrukturované pozorování

Spíše, než bedlivé pozorování respondentů, měl sběr dat charakter písemného nestrukturovaného záznamu nejtypičtějších projevů rodičů na chování dětí.

Pozorování a zaznamenávání reakcí účastníků bylo poměrně náročné, v malém organizačním týmu jsme byli všichni zcela zapojení do realizace programu. V průběhu pobytu jsem si stále více uvědomovala, že otázka formování vztahu dětí k přírodnímu prostředí závisí především na doprovázejících osobách, lektorech a především rodičích.

Děti jsou zvědavé a brzy zapálené do hry, přirozeně se adaptují na prostředí a v místech, která vyhodnotily jako vhodná pro hraní, odpovídají jejich pohybové dovednosti vývojovému stupni, batolata, lezou po zemi, starší děti okouzlené prostředním běhají, skáčou nebo se usadily na zemi a hrají si.

Nepozoruji přehnané projevy strachu, nebo štitivosti, přirozené pobíhání dětí v lesním terénu a na louce je občas doprovázené zakopnutím.

V průběhu aktivit, při přesunech mezi stanovišti, kdy jsou děti v přímém kontaktu s rodiči, je rodiče více upozorňují na případné nebezpečí a snaží se korigovat jejich přirozený pohyb pokyny typu: „Neběhej, zakopneš, jsou tam kořeny“, „Nelez tam, klouže to, budeš jako prase, nemáme tady další oblečení“, „Neskákej, spadneš!“, „Nelez tam, budeš mít mokré boty!“, „Neber to do ruky, budeš mít špinavé ruce“ a podobně.

Rodiče části dětí v obavě, aby se nenamočily, nedovolili dětem pozorování lodiček z listů na potoce. Mají obavy, že tam děti spadnou, že je voda studená. Další část rodičů si děti „nevšímá“, ty si spokojeně pouští lodičky a klacíky je pošťuchují. Počet namočených dětí rodičů, kteří zakazovali dětem přístup k vodě, je o dvě větší, než těch které děti pozorovali, nebo si s nimi u vody sami hráli. Sušit se musely všechny děti, včetně části rodičů, o kousek dál se zbytek dětí namočil u vodopádu, kde se všechny děti včetně rodičů šly podívat co možná nejlíže.

T2 se velice rozčílil, když byl už podruhé převlíkat děti, umáchaly si rukávy a tepláky při hraní u vody, přestože nebyla zima, manželka je hodně oblékla, aby jim u vody nebyla zima. Dětem navíc nateklo do gumovek, čehož si nevšiml a nevytil je.

M3 a M4 si v průběhu programu neustále, sice stranou, ale hlasitě povídaly u kočárku s usínajícím dítětem, že to nemohlo usnout a stále plakalo. Jak miminko, tak maminky velmi rušily průběh programu.

T2 se tak nadchl sbíráním listí a jejich shazováním z mostku, že narušil průběh aktivity a namísto poklidného pozorování „lesních tanečnicků“, pohybu lístků poletujících vzduchem, začal házet obrovské náruče spadaneho listí nejprve do vzduchu a poté z mostku a strhl k této zábavě i ostatní děti.

M3 si během aktivity se zrcátky vzpomněla, jak dělali v dětství zrcátkem na zeď „prasátka“, ostatní se během chvíle přidali a do našeho programu přibyla další aktivita s prosvětlováním temných míst v lese.

T2 a T3 se při aktivitě, která měla představovat poklidný pohyb po vodní hladině (pohupování dětí v celtě) tak nadchli, že chtěli houpat i své manželky a také více dětí najednou, z čehož vznikla nepříjemná situace, kdy se děti trochu potloukly a manželky byly trochu smutné, že je jejich muži neunesou.

Seznam respondentů

M1 Irena: Na pobytu je s pětiletou dcerou a dvouletým synem, žijí v Ml. Boleslavi na sídlišti. Maminka je na MD, manžel pracuje ve Škodovce na směny, volný čas tráví často doma nebo na sídlišti na hřišti, občas zajdou do Ekocentra. Maminka je na děti většinou sama, přesuny na jiné místo než před dům jsou pro ni náročné. Nedaří se jí časově uspořádat den, synchronizovat čas spánku a stravování obou dětí, volný čas manžela a čas pro sebe. Na pobyt si jede hlavně odpočinout, nechat děti pohrát s kamarády a taky se ráda popovídá s dalšími maminkami o tom, jak to stíhají. Irena je na pobytu s dvěma dětmi, pětiletou Aničkou, Martinovi jsou 2 roky

M2 Lídie: Rodina je na podobném pobytu poprvé, mají dvě dcery ve věku sedm a čtyři roky, s ostatními se předem neznají. Rodiče i děti rádi sportují, dost času tráví společně cestováním karavanem, Čeněk ve svém volném, občas bere holčičky s sebou na kolo a výlety. Lídie má ráda celou rodinu pod kontrolou, včetně manžela. Ve volném čase bez rodiny se věnuje koním, stejně jako manžel občas bere děti s sebou.

M3 Vendula: Na pobytu je se svým pětiletým synem, žijí na vsi, občas se setkávají s rodinami jejich starších dětí, občas s rodinami svých sourozenců. Vendula věnuje hodně času ovdovělé matce a domu a zahradě, sami se synem příliš nikam nejezdí. Vašík půjde do školky, tak zkusí, jak to bude zvládat s ostatními dětmi.

M4 Helena: Na pobytu je se svými dvěma syny ve věku pěti a dvou let. Manžel na rodinu nemá moc čas, společných aktivit se neúčastní, maminka s kluky podle sebe moc nestíhá, nikam moc nechodí, několikrát byli v Ekocentru.

M5 Hana: Na pobytu je s dcerami ve věku sedm a pět let, na podobné pobyty jezdí pravidelně už dva roky. Hana je příjemná vstřícná maminka, se svými dcerami si užívá podle možností různé dobrodružství. Ochotně pomáhá při realizaci programu.

D1 Anička: Milá tichá dívka, zapojuje se do všech aktivit, nevýrazná, spolehlivá, ochotná, vyrůstá ve stínu své malé sestry.

D2 Boženka: Je veselá nespoutaná dívka, všude je jí plno, chce se ve všem vyrovnat starší sestře, ráda a živě o všem diskutuje, je disciplinovaná, poslušná.

M6 Soňa:

Podobného pobytu se se svými dětmi, sedmiletou dcerou a pětiletým synem, účastní podruhé. Doma chodí pravidelně do zájmových kroužků do Ekocentra Zahrada v M. Boleslavi. Společně tráví v přírodě většinu volného času, jsou nadšenými turisty, aktivně se zajímají o přírodu a doma chovají drobné živočichy.

M7 Martina, T3 Pavel: Rodiče s pětiletou dcerou jezdí na podobné pobyty dlouhodobě, žijí ve městě a snaží se docházet s dcerou na zájmové kroužky, aby byla s kamarády, ale oba chodí do zaměstnání na směny, o volných víkendech se věnují turistice a zahrádce s chatkou.

M8 Lad'ka: Je na pobytu spolu s dětmi, sedmiletým Jakubem a pětiletou Katkou. S manželem a dětmi chodí do přírody jenom občas, manžel pracuje na směny a je zaneprázdněný další činností ve sportovním klubu. Maminka jezdí s dětmi k rodičům, kde mají kamarády a hrají si venku sami.

Obrázek 7 Na vodní hladině

M9 Petra: Jsou velmi aktivní sportující rodiče, mají tři dcery ve věku sedm, pět a tři roky, na jaře čekají další dceru. Ke sportu vedou i děti, většinu svého času tráví venku,

aktivně se věnují všem outdoorovým aktivitám, tatínek je profesionální člen Horské služby.

Seznam účastníků

M1 Irena	D1 Anna D2 Martin
M2 Lidie T1 Čeněk	D3 Barbara D4 Ivana
M3 Vendula	D 5 Karel
M4 Helena	D6 Kuba D7 Toník
M5 Hana	D8 Jana D9 Božena

M6 Soňa T2 Patrik	D10 Patrik D11 Nela
M7 Martina T3 Pavel	D12 Eliška
M8 Ladka	D13 Jakub D14 Katka
M9 Petra T3 Martin	D15 Michala D17 Veronika D18 Kamila

Tabulka 2 Seznam účastníků pobytu

3.4.2 POZOROVÁNÍ PROGRAMU

Celkový dojem z pobytu ovlivňuje řada faktorů, mimo jiné jsou to i detaily v přípravě, kterým se snažím předcházet eliminováním nepříjemných jevů a zajištěním kritických bodů ohrožující úspěšný začátek pobytu i plynulé tempo programu.

Pro usnadnění dopravy na místo pobytu posílám účastníkům spolu s přihláškou také mapu s místem dojezdu. V den zahájení pobytu označím všechny odbočky od hlavní silnice výrazným názvem pobytu. Přededu tím tomu, aby první dojem z nastávajícího víkendu nebylo nepříjemné bloudění a hledání parkování. Pro jistotu mám stále po ruce telefon.

Vybalování zavazadel z auta a neznámé prostředí chalupy může být další kritický bod začátku programu. Na přihlášce jsou proto uvedené webové stránky ubytovacího zařízení s fotografiemi chalupy, pokojů, společenských prostor, sociálního zařízení i kuchyňky a blízkého okolí. Po příjezdu nechám účastníky nejprve prohlédnout pokoje, vyrobí si vlastní jmenovky k označení dveří tak, aby ani děti nebloudily. Všichni pak mají možnost označit jménem také sebe a své děti, což všem značně usnadní orientaci. Oslovování vlastním jménem děti uklidňuje, cítí se v novém prostředí dříve bezpečněji. Při výrobě jmenovek se rodiny vzájemně poznají, děti si najdou nové kamarády a s přenesením

zavazadel si už vzájemně pomohou. Tatínkové zvládají těžká zavazadla, děti si zahrají s novými hračkami, nebo u vyrábění, u kterého je ohlírají ostatní maminky.

Vzájemná dopomoc mezi účastníky napomůže k rychlejší socializaci, k začlenění jednotlivců do nově vznikající skupiny. Účastníci si osvojí nové sociální role a nastaví normy chování v nové skupině. Zároveň probíhá osobní zpracování nových vlivů, při kterém dojde k utváření samostatné osobnosti, personalizaci. Záměrná socializace ovlivňující budoucí smýšlení a začlenění dítěte napomůže k procesu učení a výchovy. Účastníci zaujmou svou novou skupinovou pozici, která se ještě bude v průběhu pobytu měnit. (Porubová 2013, s 12)

Večeře je očekávaným příjemným bodem před zahájením programu. Chutné kvalitní společné jídlo má být sdílením něčeho příjemného. V domácím prostředí je to prostor pro důležité rodinné rituály, často se u večeře řeší zásadní věci, společné stolování vytváří v rodině řád a dává pocit sounáležitosti. Stejně tak přistupujeme i k podávání jídla pro účastníky pobytu, jídlu věnujeme dostatek prostoru s ohledem na rodinné zvyklosti a věk dětí.

Po informativním bloku a seznamovacích aktivitách následuje večerní procházka.

Některé rodiny přijíždějí vybavené baterkami, někdo svítí mobilem. Všichni si osvětlení vzájemně vypůjčují, přirozeně se vytvářejí skupinky, které pak většinou setrvávají pospolu v průběhu celého pobytu. Procházka noční přírodou v blízkém okolí chalupy po bezpečné cestě je doprovázena velkým nadšením a vydováděné děti rychle usínají. Pro zájemce je po návratu z venku připravená pohádka, po které rodiče děti uloží do postýlek.

Rodiče, kteří tráví volný čas bez dětí společně s ostatními maminkami, využijí tento prostor pro sdílení zážitků a výměnu zkušeností., nebo si vyrábějí drobné dárky, do kterých by se podle hovoru sami nepustili.

Během výtvarných činností probírají program, hodnotí aktivity a předávají si zkušenosti.

Ranní vstávání je pro mnohé náročné, zvláště v rodinách s více dětmi. Komunitní místnost „Chýška“ slouží právě pro tyto situace, děti si sem dojdou sami nebo v doprovodu a v pyžamku poslouchají pohádku, nebo se jen tak povalují a hrají si. Neběhají po chalupě a neruší ostatní, případně se bez spěchu trousí na snídani. Účastníci z větší části dodržují čas snídane tak, aby měli dostatek času připravit se na dopolední program.

Bloky programu zahajujeme rozehřívacími aktivitami, ledolamkami, několika krátkými nenáročnými aktivitami před chatou. Pro děti je důležitá motivace, je potřeba, aby se ven těšily a neotálely s oblékáním a veselé hraní si je baví. Rodiče mají z tohoto místa možnost korigovat vhodnost oblečení, batůžky, případně další sourozence.

Čas her vyplňuje také prostor na čekání na případné opozdilce a organizovaná hra dává menší prostor na dovádění.

Přestože pro účastníky není povinností aktivně se zapojovat do připraveného programu a mohou využít „principu dobrovolnosti“, doporučuji všem, aby na program docházeli včas a zapojili se alespoň pasivně, jako fotografové, měřiči, nosiči a tak podobně. Prostor pro vlastní program zařazuji na konci programového bloku aktivit, po průběžné společné reflexi, která zřetelně program ukončí. Tento moment využiji také k připomenutí případně upřesnění dalších aktivit, případně společně řešíme časové posuny s ohledem na okamžité podmínky a počasí.

Čas po obědě je věnovaný krátkému odpočinku. Děti jsou takovému rytmu dne přivyklé a rodiče ho velmi vítají. Lektorský tým připravuje odpolední aktivity. Pro větší děti jsou připravené pohádky v Chýšce, v jídelně si mohou kreslit nebo vyrábět, menší děti spolu s rodiči odcházejí spát.

Při uvádění programů společně pro děti i rodiče, beru vždy v potaz, že v průběhu aktivity jsou rodiče a děti spoluhráči a přizpůsobím zadávání instrukcí tak, abych hovořila současně k dětským i dospělým účastníkům. Při činnosti v rodinných týmech určuji odpovědného člena týmu dítě, raději staršího sourozence než rodiče. Rodičům radím, aby se svým týmovým vedoucím o všem dobře poradili. Cíleně přenáším zodpovědnost za aktivní účast na děti, aby rodiče měli omezenou možnost ovlivňovat průběh, aby změnili alespoň na čas svou tradiční roli v rodině a více svým dětem naslouchali. Snažím se, aby podíl aktivity rodiče v týmu byl rovnocenný podílu výkonu dětských členů týmu.

Po zadání instrukcí ponechám nejprve prostor pro dotazy dětem, dotazování probíhá od „nejmenšího“, snažím se předejít tomu, aby rodiče, kteří instrukce chápou většinou rychleji, nepřebrali iniciativu a dětem nevysvětlili pravidla podle dle svých představ.

Přestože náročnost připravovaných aktivit i prostředí koresponduje s věkem dětských účastníků a metodiky programu jsou osvědčené praxí, je průběh aktivit chvílemi rušen rodiči. Spontánní chování dětí rodiče velmi často usměřují vedení svými obavami, aby se děti neumazaly, aby nezakoply, nespadly, neběhaly, nelítaly, nebraly do ruky klacky a kameny nebo se nedohadovaly s ostatními a aby dávaly pozor a nerušily. V průběhu dopoledního bloku aktivit se přihodilo, že sami rodiče nadšení průběhem programu poněkud narušovali průběh aktivity, ponoření do hry, zapomněli, že i oni by mohli dávat pozor a nerušit.

3.4.3 HODNOCENÍ PŘÍNOSU PROGRAMU RODIČI

V otázce, zda rodiče po programu zařazují nové hry, zmiňují ty, které hráli oni sami dříve a nyní už je jejich děti nehrají. M9, M2: *„Ty hry co jsme hráli, když jsme byli malí, teď už ani přes švihadlo neskáčou, ani na schovku, doma by byl binec“.*

Další inspiraci ke hrám dětem přinesly badatelské pomůcky, skleničková lup a zrcátko. *„Ale koupila jsem Kubovi to zrcátko...“*(M4), M2: *„zrcátka, musím nějaký malý sehnat, taková blbina a jak to zabere.“*

Další pomůcky zmiňují ve svém rozhovoru i další, zvláště pak přírodniny, které využívají ke kreslení a vyrábění.(7x)

Nejčastěji (8x) rodiče ve svých odpovědích oceňovali možnost kontaktu s ostatními dětmi: „Necháme to na jiných a děti budou mít možnost pohrát si s přibližně stejně starými dětmi“(M4), M7: "Jen dcera se bála, jestli tam budou kamarádky věkem k ní“, D8 zmiňuje: „poznávání nových kamarádů“.

Stejný počet respondentů uvádí přínos pobytu v možnosti volné hry dětí ve vhodném prostředí (8x). M6: „děti se proběhly venku v noci a nebály se“, užívaly si „volnost v přírodě“(T3), „venkovní aktivity“(M8), zábavný program a pohodlí (M1, M2, M3), Kvalitní servis, v podobě zajištění programu, stravování zmiňuje 5 rodičů: „poskytnutý servis, možnost trávit čas se svými dětmi venku smysluplně, zajímavě, dobrodružně“(T3). „Nebudeme muset vymýšlet dětem program, ale necháme to na jiných a děti budou mít možnost pohrát si s přibližně stejně starými dětmi“(M4), „Úžasná spolupráce mezi dětmi, možnost užít si děti bez povinností všedních dní, procházky přírodou“(M5)

Respondenti dále oceňují přístup lektorů: „Líbilo se mi, jakým způsobem se chováš k dětem, jak je dokážeš naučit nové věci, také tvůj klid, vztah k přírodě, který krásným způsobem přenášíš na děti“(M5). „Vedete to hezky“(M9), „úžasný přístup lidí z Ekocentra“(M7).

Noční procházku hodnotí pozitivně 4 respondenti, o jednoho víc hodnotí pozitivně aktivitu se vzdělávacím kvízem.

Jedna respondentka (M3) uvádí, že s hrami nemá špatné zkušenosti, ale nemohou je hrát, syn: „nemá na ty hry žádný kluky k sobě“. Další, že všechny hry zná, neboť pracovala ve školství.

Program pro rodiče a děti mladšího školního věku připravený ve spolupráci se s pracovníky z Ekocentra Zahrada měl hladký průběh. Během pobytu se nevyskytli situace, které by závažně narušily program. Nezaznamenala jsem žádné negativní hodnocení ze strany rodičů nebo dětí.

Záměrem programu bylo nabídnout rodičům nové hry, které by mohli využívat při procházkách s dětmi. Z hodnocení účastníků vyplývá, že spíše než vlastní hru využívají při pobytu v přírodě nové pomůcky a oceňují připomenutí jednoduchých aktivit, které sami hráli v dětství. Jako hlavní efekt programu uvádějí kontakt dětí se svými vrstevníky, osobně pak v poskytnutém servisu a přítomnosti podobně smýšlejících dospělých.

Z výpovědí respondentů, účastníků pobytu a vlastního pozorování usuzuji, že s nárůstem času stráveným v přírodním prostředí, aktivitami korespondujícími s vhodným prostředím a věkem dětských účastníků, dále kontaktem dětí s vrstevníky a výměnou zkušeností rodičů se stejně smýšlejícími dospělými, může dojít ke změně chování rodičů a zmírnění obav z přírodního prostředí.

Eliminováním kritických bodů v přípravě a průběhu programu a citlivou prací se skupinovou dynamikou, vzniklá skupina aktivně spolupracovala v rovině sociální např. při vzájemné dopomoci s dětmi, nejen během programu, ale i v době volna, kdy bylo třeba vzájemné ohleduplnosti s ohledem na potřeby věkově rozdílných skupinek dětí. V průběhu programu se všichni účastníci aktivně zapojili do připravených aktivit a spolupracovali také na dosažení společného cíle. Z pobytu si děti i rodiče odvezli řadu zkušeností, většina z nich zařazuje při hrách a procházkách s dětmi nové aktivity a pracuje s pomůckami, které jsme jim představili. Obojí je možné sledovat v zájmu a účasti na následujících pobytových akcích podobného typu.

Někteří rodiče pro své děti pořídili vlastní zrcátka, sítky, sítko a kbeličky či skleničkové lupy, aby mohly lovit a pozorovat živočichy i přírodu, a

zmiňovali, že do přírody chodí děti už jen s touto výbavou. S velkým zájmem děti s rodiči společně vyhledávaly v přírodovědných publikacích a klíčích k určování živočišných druhů či rostlin a společně tak rozvíjeli badatelské dovednosti.

Během pobytu rodiče stále méně korigovali aktivitu dětí, sami zapálení do hry běhali po cestách, skákali v lese a přes potok. Lezli po kládách, pařezech a šplhali na velké kameny. Tento jev rodiče často komentovali tím, že už jsou děti stejně špinavé, tak je jedno, jestli budou ještě víc nebo méně.

Při dalším pořádání pobytu zařadím do programu hry pro méně hráčů a aktivity více zaměřené na spolupráci v týmech. Z výsledku hodnocení účastníků usuzuji, že by velký ohlas mohly mít badatelské aktivity s přírodovědným zaměřením a quest rozvíjející vztah k místu.

V úvahu bych měla vzít také možnost velmi nepříznivého počasí, které může případně narušit celkový program a mít připravenou také variantu, kdy nebude možné uskutečnit plánované aktivity venku.

Výsledky mohou být ovlivněny konkrétní skupinou účastníků, na dotazy odpovídali většinou respondenti se zkušenostmi z podobných typů pobytů, mají o něm jisté představy a očekávání, tím mohlo být ovlivněno měření evaluační otázky týkající se příležitost hraní nových her.

Stejně tak se mohla tato skupina lépe adaptovat na přírodní prostředí, mají zkušenosti s pobytem venku, některé rodiny jsou vybaveni vhodným oblečením i obuví a na mírnou nepřízeň počasí nereagují negativně.

V případě, že by účastníci patřili mezi outdoorovému začátečníky, neměli dostatečně vhodné oblečení a pobyt venku v přírodě pro ně nebyl potěšením, hodnocení spokojenosti s průběhem pobytu by nebylo tak pozitivní. A připouštím, že s touto variantou jsem při přípravě programu nepočítala.

Záměrem mé práce bylo připravit pobytový program pro rodiče s malými dětmi a vyhodnotit jeho úspěšnost.

Ve spolupráci s pracovníky Ekoparku Zahrada v Mladé Boleslavi jsem v průběhu své studijní praxe připravila jeden pobytový program s environmentální tematikou, kterého se zúčastnilo 9 rodin.

Pobyt proběhl úspěšně a ze strany účastníků, rodičů i dětí byl zájem o uspořádání dalších pobytů s podobným tématem. Další tři víkendové pobyty nabízely různá témata, během nichž jsme se věnovali badatelským aktivitám, pozorovali jarní přírodu a líhnoucí se žabky, podle questu jsme putovali k neznámému vodopádu a vyráběli drahokamy pro vodní vílu. Prošli jsme naučnou Včelí stezku a hledali harrachovské menhiry.

Domnívám se, že vyhodnocení výsledků mé bakalářské práce příznivě přispělo k tvorbě dalších programů.

CORNELL, J., 2012. Objevujeme přírodu. Praha : Portál, 2012. str. 104. ISBN 978-80-262-0145-8.

ČINČERA, J., 2007. Environmentální výchov:od cílů k prostředkům. Brno : Paido, 2007. str. 115. ISBN 978-80-7315-147-8.

ČINČERA, J.,2013. Environmentální výchova:efektivní strategie. Brno : Masarykova univerzita, 2013. str. 128. ISBN 978-80-210-6642-7.

ČINČERA, J. 2007b. Práce s hrou pro profesionály. Praha : Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1974-0.

DANIŠ, P. 2016. Děti venku v přírodě:ohrožený druh? místo neznámé : TEREZA,vzdělávací centrum,z.ú, 2016. str. 48. ISBN 978-80-87905-10-4.

GULOVÁ, L. a ŠÍP, R. 2013. Výzkumné metody v pedagogické praxi. Praha : Grada, 2013. str. 248. ISBN: 78-80-247-4368-4.

HOESSLE, K., VAN MATRE S., 1980. Kouzlo země... Procházky po Zemi, při kterých se lidské smysly setkávají se světem přírody. [překl.] P. SNÍŽKOVÁ. The Institute for Earth Education, 1980. str. 36. ISBN: 0-917011-07-4.

JANČAŘÍKOVÁ, K., 2015. Didaktické přístupy k přírodovědnému vzdělávání předškolních dětí a mladších žáků. Praha : Univerzita Karlova v Praze -Pedagogická fakulta, 2015. str. 190. 978-80-7290-805-9.

JANČAŘÍKOVÁ, K., 2015. Dodaktické přístupy k přírodovědnému vzdělávání předškolních dětí a mladších žáků. Praha : Iniverzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2015. str. 190. 978-80-7290-805-9.

JANČAŘÍKOVÁ, K.,2010. Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání. Praha : Raabe, 2010. str. 148. ISBN 978-80-86307-95-4.

JANČAŘÍKOVÁ, K., KAPUCIÁNOVÁ, M., 2012. Environmentální výchova v předškolním vzdělávání – hledání optimální podoby. Envigogika. [Online] Charles University E-journal for Environmental

Education, 31. 05 2012. [Citace: 3. 08 2017.] <http://dx.doi.org/10.14712/18023061.71>. ISSN 1802-3061.

KRAJHANZL, J. 2013. Děti a příroda: období dětského vývoje z hlediska environmentální výchovy. Český portál ekopsychologie. [Online] 2. 8 2013. [Citace: 31. 7 2017.] <http://www.ekopsychologie.cz/citarna/studie/deti-a-priroda-obdobidetskeho-vyvoje>.

KRAJHANZL, J. 2014. Psychologie vztahu k přírodě a životnímu prostředí. Brno : Masarykova univerzita, 2014. str. 200. ISBN 978-80-210-7063-9.

KULHAVÝ, V., 2009. Zkušenosti významné pro formování vztahu člověka k přírodě-shrnutí dosavadních poznatků. Český portál ekopsychologie. [Online] 8. 5 2009. [Citace: 29. 5 2017.] <http://www.ekopsychologie.cz/citarna/clanky/zkusenosti-vyznamne-pro-formovani-vztahu/>.

Máchal, A., Nováčková, H. a Sobotová, L. 2012. Úvod do environmentální výchovy a globální rozvojové výchovy. Brno : Lipka, 2012.

NÚV. 2017. Národní ústav pro vzdělávání. [Online] 27. 1 2017. [Citace: 29. 5 2017.] <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-vseobecne-vzdelavani>.

PATOČKA, J., 1995. Tělo, společenství, jazyk, svět. Praha : Oikoymenh, 1995. str. 204. ISBN 80-85241-90-0.

PORTAL, 2017. Pedagogické souvislosti: Vztah vývoje a učení, školní vyučování, zóna nejbližšího vývoje. Portal.cz. [Online] 2017. [Citace: 2. 08 2017.] <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=4249>.

Porubová, I. 2013. Bakalářská práce Podíl rodiny a školy na socializaci dítěte. [Online] 30. 4 2013. [Citace: 5. 9 2017.] <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1461336597.pdf>.

ŘÍČAN, P. 2010. Psychologie osobnosti obor v pohybu. Praha : Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3133-9.

SMEJKALOVÁ, R., 2017. Dětem bez přírody hrozí ínemoci i poruchy chování. Týden.cz. [Online] 31. 7 2017. [Citace: 31. 7 2017.] http://www.tyden.cz/rubriky/zdravi/detem-ze-skleniku-chybi-priroda_318444.html.

VÁGNEROVÁ, M., 2004. Základy psychologie. Praha : Karolinum, 2004. str. 358. ISBN 80-246-0841-3.

VALKOUNOVÁ, T., 2013. Role předškolního vzdělávání ve výchově k udržitelnému rozvoji. Český portál ekopsychologi. [Online] 26. 8 2013. [Citace: 14. 4 2017.] Dostupné z: <http://ekopsychologie.adaptic.cz/vsechny-clanky/role-predskolniho-vzdelavani>.

WebyGo.cz. www.Studium-Psychologie.cz. [Online] [Citace: 02. 08 2017.] <http://www.studium-psychologie.cz/vyvojova-psychologie/vyvojova-psychologie.html>.

Putování slečny Šišky a pana Větvičky za ztracenými šaty paní Dubínkové

21. -23. 10. 2016 Chata v Zákoutí Harrachov

PÁTEK

16:00	18:00	Příjezd a ubytování, děti - výroba jmenovek	Jídelna	Jana ubytování Mirka jmenovky
18:30		Večeře	Jídelna	Vši
19:00		Malá seznamovací procházka po okolí	Venku směr Geodézie	Jana
20:00	20:20	Krakonošova pohádka na dobrou noc	Chýška	Jana
21:30	00:00	Dílnička pro rodiče	Jídelna Bylinkové soli	Martina

SOBOTA

8:00	9:00	Snídaně	Jídelna	Všichni
9:00	10:00	Tady je Krakonošovo Brána do Krakonošova Prasátka - zrcátka Co se děje pod listím Na vlně Mumlavského vodopádu Už se v lese nebojím	Venku v přilehlém lese Pavučina Pidilidi Mikrosvěty Arianina nit	Jana, Mirka, Martina
10:00		Svačina	Venku / Jídelna	Vši
10:30	11:30	Sbírání přírodnin,	Venku	Mirka

		malování		
12:00	12:30	Oběd	Jídelna	Vši
12:30	14:30	Polední klid Pro nespavce Krkonošská pohádka Kávička s bábovkou	Pokoje - spánek Chýška - pohádka Jídelna kávička a bábovka	
14:30	15:30	Pátrání po ztracených šatech paní Dubínkové	Les směrem k trdlišti	Martina start TELEFON!! Jana trasa
15:30		Svačina	Venku	Vši
16:00	17:00	Lesohrátky	Venku Pozorování stop v lese, Domečky, Škatulata, batulata	Jana
8:00	18:30	Večeře	Jídelna	Vši
19:00	20:00	Přírodní dílnička Vyrábění Krakonoše	Jídelna	Vši
20:00	20:20	Pohádka na dobrou noc: Kouzelné prstýnky	Chýška	Martina
21:30	00:00	Kouzelné prstýnky: Výroba šperků	Jídelna	Jana

NEDELE

8:00	9:00	Snídaně	Jídelna	Všichni
9:00	10:00	Harrachovské menhiry Retro hrátky	Venku v přilehlém lese Skákání panáka a přes švihadlo, Školka s míčem	Martina Mirka
10:00		Svačina	Venku / Jídelna	Vši
10:30	11:30	Procházka	Venku / můstky	Jana
12:00	12:30	Oběd	Jídelna	Vši
12:30	14:30	Polední klid pro nespavce Krkonošská	Pokoje - spánek Chýška - pohádka	

		pohádka			
		Kávička s bábovkou		Jídelna - kávička a bábovka	
		Odjezd			

Příloha 2 Popis aktivity

PÁTRÁNÍ PO ZTRACENÝCH ŠATECH PANÍ DUBÍNKOVÉ

CÍL: ve skupině / rodině dojde k rozvoji komunikačních dovedností, spolupráce a upevňování společných vazeb

CHARAKTERISTIKA: aktivita ve skupinách, zábavný kvíz o lesní zvěři. Lesní cestou značenou listím, se sedmi zastaveními nad otázkami ze života lesní zvěře. Cesta směřuje k cíli, který naznačuje tajenka, je to místo, kde skupinky vyřeší tajemství ztracených šatů paní Dubínkové. / Stromy s opadáním listím

POMŮCKY:

Dubínková v kostýmu, nebo Dubínková jako loutka

Šiška a Větvička – loutky

Karty s kvízem a listy zatavené ve fólii

Připínáčky

Křížovka na podložce, tužky

REALIZACE:

Úvodní scénka: Paní Dubínková pláče v kostýmu (bez listí) – Šiška a Větvička zvědavě přicházejí, co že se jí přihodilo a jestli jí mohou pomoci.

Dubínková: „Dostala jsem od Jara zelené šatičky, ale když přišel první mráz, tak se mi šaty zbarvily do hněda, a jak vítr zafoukal, zmizely úplně.“ Poprosí děti a Šišku s Větvičkou, jestli by jí nepomohly její šaty najít, že si bez nich připadá taková nahatá.

Popletená Šiška: „Kde je mají hledat?“

Větvička: „Zkusíme jít do lesa, a po šatičkách paní Dubínkové se poohlídáme.“

POKRAČOVÁNÍ VENKU

Venku je připravená nápověda – značená stezka a tajenkou. Pokud ji spolu s rodiči vyluštíte, na konci cesty vám tajenka prozradí, z čeho že jsou šaty paní Dubínkové a kde leží.

Značená stezka končí v dubovém háji.

Na závěr aktivity děti sbírají listí, aby paní Dubínkové "ušily" nové šatičky.

Příloha 3 Pomůcky ke kvízu

KŘÍŽOVKA KE KVÍZU

1	B	Ř	Í	Z	A				
2		J	E	L	E	N			
3			L	I	Š	K	A		
4				S	O	J	K	A	
5		T	E	T	Ř	Í	V	E	K
6	Z	A	J	Í	C				

Obrázek 8 Křížovka ke kvízu

KARTY KE KVÍZU

1.

- ❖ Do bílých šatů oděná, zlatými dukáty zdobená.

2.

- ❖ Svou ozdobu a zbraň na podzim z hlavy shazuje.
- ❖ Nosí vnoučka, Smolíčka pacholíčka.

3.

- ❖ Psovité šelma v rezavém kožichu s dlouhým huňatým ocasem.

- ❖ Je to lstivý a loupeživý tvor s vynikajícím sluchem, zrakem i čichem.

- ❖ Na ocásku povozila babiččina a dědečkova Budulínka.

- ❖ Latinsky: VULPES
VULPES

4.

- ❖ Krakonošova hlídačka s modrými pírkami na letkách/křídlech.

- ❖ Asi nejkrásnější krkavcovitý pták žijící v české přírodě.

- ❖ Jsou všežravci a jejich jídelníček

je pestrý. Na podzim baští žaludy, oříšky, bobule, obilí a plody. V létě si pochutnají na hmyzu, ptačích vejcích, ještěrkách, žábách, rejscích nebo myších.

5.

- ❖ Je chladné březnové ráno. Krkonošská paseka se probouzí do mrazivého rána, ticho kolem najednou naruší zvláštní bublání. Když se pozorně podíváte, můžete v šeru pozorovat siluety s široce roztaženými ocasey. Už je to tady! Právě začíná jeden z nejpozoruhodnějších zážitků, který naše příroda nabízí - tokání _____ obecného.
- ❖ Na běžecké tratě od teď už nesmí vyjet žádná sněžná rolba!

6.

- ❖ Zadní končetiny má mnohem delší než přední.
- ❖ Přes den se povaluje v PEKÁČI, neupraveném pelechu na mezi.
- ❖ Může dosahovat rychlosti až 70km/hod.

PUTOVÁNÍ PANA VĚTVIČKY A SLEČNY ŠIŠKY ZA ZTRACENÝMI ŠATY PANÍ DUBÍNKOVÉ

Víkend 6.- 8.11.2015 pro rodiny s malými dětmi do 8 let
v barevné podzimní přírodě Krkonoš.

Zážitkový program v přírodě s večerní vycházkou
a výtvarnou dílnou pro všechny kdo si rádi hrají.

Ubytování a celodenní stravování na Chatě v Zákoutí.

Cena pro dospělé 1080 Kč, děti od 3 - 12 let 950 Kč,
do 3 let 250 Kč /bez nároku na lůžko, pouze strava
a program/.

Info a přihlášky:

Přihlášky ke stažení na

<http://www.malycestovatel.info/>

Informace: Jana Zajícová,

tel. 733 326 022

Malý cestovatel

